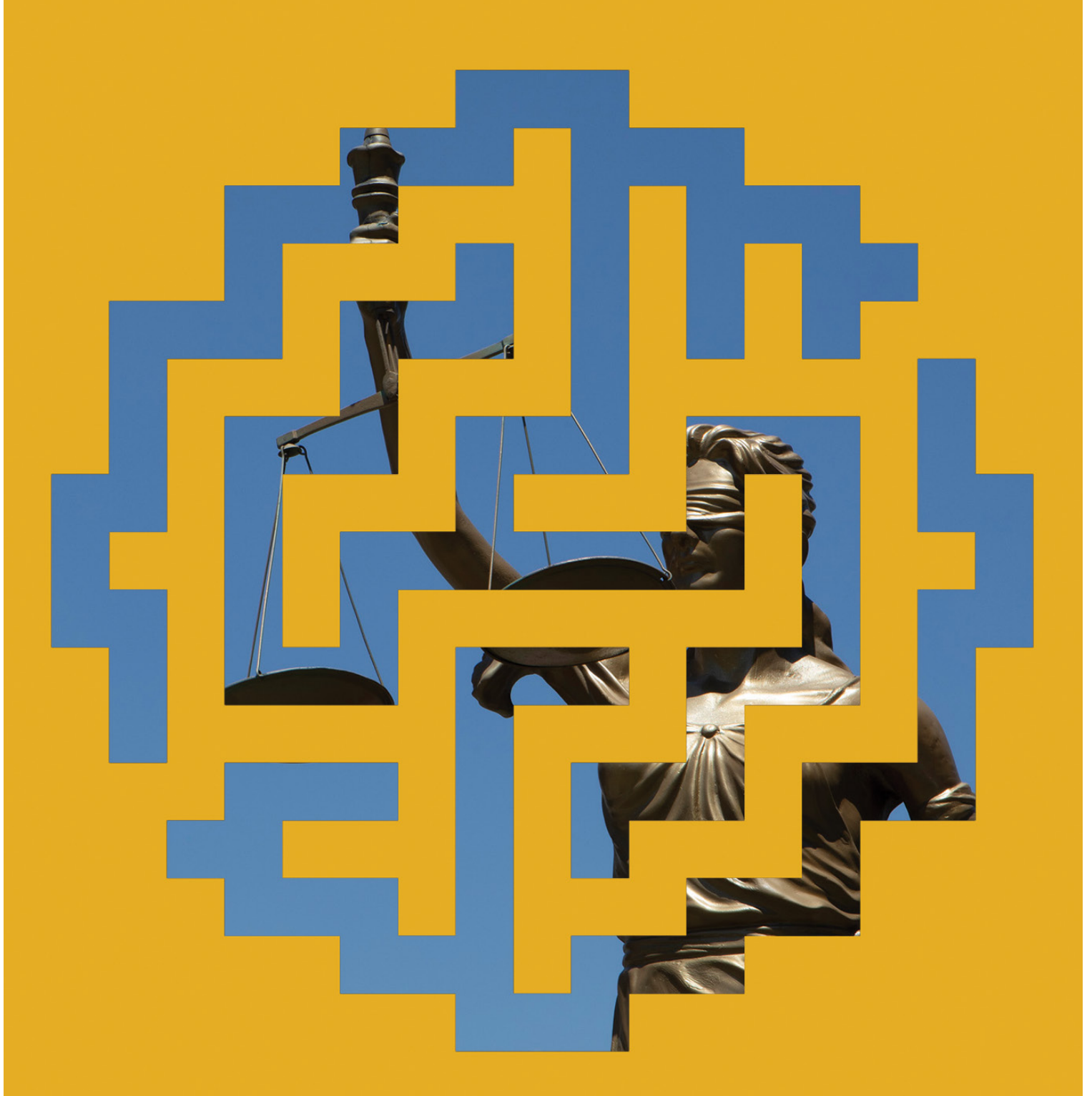

HAFIZA MERKEZİ

FAALİYET RAPORU *2019 – 2020*

HAFIZA MERKEZİ

FAALİYET RAPORU
2019 – 2020

BİZ KİMİZ?

Hafıza Merkezi geçmişte yaşanan hak ihlallerine ilişkin hakikatlerin ortaya çıkmasına, toplumsal hafızanın güçlenmesine ve bu ihlallerden etkilenenlerin adalete erişmesine katkı sağlamak hedefleriyle kuruldu. Hafıza Merkezi, sürdürülebilir barış ve demokrasi tahayyülünün ancak geçmişte hak ihlali yaşamış mağdurlara karşı adil ve kabul edici bir yaklaşım gözetilerek yaratılabileceğine inanır. Geçmişte yaşanan devlet şiddetini, mağdur haklarını ve bireysel özgürlükleri tanıyan, devletin baskı araçlarının etkili sivil denetimini sağlamış, özgür kapsayıcı ve farklılıklara değer verip kabul eden bir toplum hayal eder. İnsan haklarını temel değerleri olarak kabul eden, barışçıl ve özgür bir toplumun inşası için mekanizmalar ve araçlar geliştirmeye katkı sunar.

KURUMSAL DESTEKÇİLER:

Oak Foundation, Sigrid Rausing Trust, Protect Defenders.eu, Civil Rights Defenders

PROJE DESTEKÇİLERİ:

Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Açık Toplum Vakfı, Chrest Vakfı, Hollanda Konsoloslugu, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, İsveç Başkonsoloslugu, Robert Bosch Vakfı, Global Dialogue, Olof Palme International Center, Berghof Foundation

HAFIZA MERKEZİ

Ömer Avni Mahallesi,
İnönü Cad. No:14 Akar Palas Kat:1
Gümüşsuyu,
34427, İstanbul, Türkiye
info@hafiza-merkezi.org
www.hakikatadalethafiza.org

EDİTÖR

Koray Löker

YAYIMA HAZIRLAYAN

Ekin Sanaç

DÜZELTİ

Esra Koç

KAPAK FOTOĞRAFI

Serra Akcan-csgorselarsiv.org

BASKI

Sena Ofset

Yakuplu Mh. 194. Sk.

3.Matbaacılar Sitesi N:1 D: 465

Beylikdüzü – İstanbul

T: +90 212 613 38 46

www.senaofset.com.tr

© HAKİKAT, ADALET VE

HAFIZA ÇALIŞMALARI

DERNEĞİ YAYINLARI

EKİP

DİREKTÖRLER

Meltem Aslan

Murat Çelikkan

HAFIZA VE BARIŞ ÇALIŞMALARI PROGRAMI

Gamze Hızlı (Program Yöneticisi)

Noémi Lévy-Aksu

Zeynep Ekmekçi

Özlem Kaya

Gülistan Zeren

HUKUK ÇALIŞMALARI PROGRAMI

Emel Ataktürk Sevimli

(Program Yöneticisi)

Melis Gebeş

Özlem Zingil

İNSAN HAKLARI ÖRGÜT VE SAVUNUCULARININ DESTEKLENMESİ PROGRAMI

Burcu Bingöllü

Banu Tuna

Ferda Önen

Hülya Kurt

Koray Löker

Olca Özer

Belgin Mete

PROJE VE FON GELİŞTİRME

Enis Köstepen

İLETİŞİM VE KAMPANYALAR

Kerem Çiftçioglu

MALİ VE İDARİ İŞLER

Bahadır Ural

YÖNETİM KURULU

Yiğit Ekmekçi (Başkan)

Meltem Aslan

Deniz Batıbeki

Emel Ataktürk Sevimli

Özgür Sevgi Göral

	4
ZAMANIN RUHU VE GELECEK FARKINDALIĞI	
	6
İNSAN HAKLARI VE YARATICI İLETİŞİM	
	8
İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI KAMPANYA ATÖLYESİ	
	9
DARALAN DEMOKRATİK ALAN VE ULUSLARARASI DAYANIŞMA	
	10
DAR ALAN VİDEO SERİSİ	
	11
HAK TEMELLİ ÇALIŞAN STK'LARIN DESTEKLENMESİ	
	12
HAK SAVUNUCULARINI SAVUNMAK	
	14
ZOR ZAMANLARDA BARIŞI SAVUNMAK	
	17
ULUSLARARASI GÖZALTINDA KAYIPLARA KARŞI MÜCADELE HAFTASI	
	18
NİSYANA DİRENEN TAŞLAR	
	20
KIBRIS ÇALIŞMA ZİYARETİ: BÖLÜNÜMÜŞ BİR ADA VE KAYIPLAR	
	24
TÜRKİYE'DE HAFIZALAŞTIRMA	
	26
TÜRKİYE'DE HAFIZA VE SANAT	
	28
ADALET ARAYIŞINDA AŞIKAR SIRLARI KONUŞMAK	
	30
YÜZLEŞME DAVALARI KAPATILIRKEN: #PEKİFAİLKİM?	
	32
KURAL 9.2 BAŞVURUSU NEDİR?	
	34
TÜRKİYE'DE GEÇİŞ DÖNEMİ ADALETİ: DÖNÜŞEN ÖZNELER, YÖNTEMLER, ARAÇLAR	
	36
ETKİNLİKLER - MALİ TABLOLAR	

	İnsan Hakları Savunucularının Savunulması
	Hafıza ve Barış Çalışmaları
	Hukuk Çalışmaları

ZAMANIN RUHU VE GELECEK FARKINDALIĞI

Hafıza Merkezi olarak bundan önceki iki faaliyet raporumuzda da Türkiye'nin 2015'ten bugüne yaşadığı siyasi dönüşümle beraber, bu dönüşüme cevap arayışlarımızdan bahsediyoruz. Arayışlarımız elbette devam ediyor; ancak 2019-2020 faaliyet dönemi için bu arayışlarımızın rayına oturmaya başladığı bir dönem demek hatalı olmayacaktır.

Bunu söylemek, dünyayı sarsan salgının beraberinde getirdiği kayıpların, sosyal mesafeli hayatlarımızın ve distopik niteliği artan gelecek beklentilerimizin hakim olduğu bugünkü gibi bir belirsizlik döneminde belki biraz garip. Ancak salgının getirdiği yeni sorgulamalar bir yana, geçtiğimiz iki yıla baktığımızda, hakikaten de gerek Hafıza Merkezi gerek toplumsal muhalefet olarak, yükselen otoriterlik karşısında eskiye göre daha hazırlıklı, donanımlı ve hatta umut veren kazanımlar sahibi olduğumuzu görmek mümkün.

Evet, bu iki yılda siyaset demokratik kurum ve normların dışına taşmaya büyük bir hızla devam etti ve insan hakları kurum ve aktörleri olarak biz de bu durumdan payımıza düşeni aldık. LGBTİ+'lara karşı nefret söyleminin kurumsallaşması, iktidarın kendi barosunu kurma çabaları, İstanbul Sözleşmesi'nden Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile çıkıldığının ilan edilmesi, beraatine ve AIHM kararlarına rağmen Osman Kavala'nın hukukun ve adaletin ruhuna aykırı bir biçimde tutsaklığının sürdürülmesi, kitle imha silahlarının önlenmesi gibi bir konunun arkasına saklanarak dernek faaliyetlerini hedef alan yasanın kanunlaştırılması ve benzeri birçok olumsuzluk karşısında, sürekli teyakkuzda kaldığımız bir dönemi geride bıraktık. Olağanüstü gelişmeleri normalleştirmenin psikolojik bir gereklilik haline geldiği politik atmosfer yetmezmiş gibi, Covid-19 salgınının getirdiği kayıplar, zorluklar ve kırımlar bize yepyeni soru ve sorunlar getirdi.

Fakat bu iki sene, dünyada ve Türkiye'de heyecan verici hareketliliklerin de yaşandığı bir dönemdi. Türkiye'de

AKP-MHP koalisyonu, yerel seçimlerde İstanbul ve Ankara dahil metropol şehirleri kaybederken kazanan sadece siyasi muhalefet değil, çok ihtiyaç duyduğu umut ve iyimserlik duygularıyla tanışan tüm toplumsal muhalefet oldu. ABD'de Black Lives Matter ve Fransa'da Sarı Yelekliler hareketleri devletin şiddet tekeline karşı tarihi seferberlik momentleri oldu. İklim İçin Okul Grevleri 2019'da Greta Thunberg önderliğinde 125 ülkeden bir milyonu aşkın öğrenciyi harekete geçirirken küresel ısınmaya ilişkin talepler ve yenilenebilir enerji teknolojileri hiç olmadığı kadar anaakımlandı. Yaratılan çevre felaketine karşı Kaz Dağları ve İkizdere direnişleri ortaya çıktı. Türkiye'de Boğaziçi Üniversitesi'nde en yaygın biçimiyle gördüğümüz öğrenci isyanları, çürümenin altında yeni neslin pişirmekte olduğu leziz bir başka düzenin müjdesini verdi. Şilili kadınların dünyaya armağan ettiği protesto dansını hatırlayınca, bulaşma etkisinin virüslerin tekelinde olmadığını düşünüp kendimizi daha iyi hissedebiliriz. Geçen bu iki senede, baskılara, yıldırma ve kriminalize etme çabalarına karşı, toplumun kabuğuna çekilip sinmediğini, bilakis muhalefet biçimlerini olgunlaştırıp güçlendirdiğini gördük. Tüm bunları, dünyada ve Türkiye'de, demokratik muhalefetlerin otoriter dalgaya cevap reflekslerinin giderek güçleniyor olması şeklinde yorumlamak pek tabii mümkün.

Hafıza Merkezi olarak biz de son yıllarda siyasetin aldığı yeni şekil ve getirdiği yeni sorulara cevap vermek için faaliyetlerimizi yeniden düşünüyoruz. İlk yıllarımızda Türkiye için bir yüzleşme çerçevesi önermeye, bunu da zorla kaybetmelere ilişkin hakikatleri ortaya çıkarmaya dönük belgeleme faaliyetleri yoluyla yapmaya odaklanırken uzun süren tartışmalar ve strateji toplantıları neticesinde, odağımızı barış çalışmalarını ve belirli alanlarda güncel ihlal alanlarını içerecek şekilde genişlettik. Bu arayışlar sonucunda bugün çalışma alanlarımızı i) hafıza ve barış çalışmaları, ii) hukuk çalışmaları, iii) insan hakları örgüt ve savunucularının desteklenmesi, iv) uluslararası işbirliği ve

dayanışma başlıkları altında toplamış bulunuyoruz.

Bu dönemde, barış sürecinin muhasebesini yaptığımız *Zor Zamanlarda Barışı Savunmak* projemizi tamamladık. Bulgularını geniş kamuoyuyla paylaşmak için uygun şartları bulamamış olsak da bu proje, bize hem barış alanında çalışan paydaşlarla yakın ilişki kurma fırsatı hem de geliştireceğimiz yeni çalışmaların biçim ve içeriğini belirleyen bilgi zemini sundu. Tam da bu öğrendiklerimizden hareketle barış alanında iki yeni çalışma başlattık. Bunlardan ilkinde, sivil toplum profesyoneli gençlerle düzenli atölyeler eşliğinde etkileşimli bir öğrenme süreci kurgulayarak barış alanında bir topluluk oluşturmayı hedefledik. Barış alanının paydaşlarını genişletmeyi hedeflediğimiz bir diğer projede ise Kürt meselesinin siyasi çözümü için müzakere edilmesi kaçınılmaz konulara ilişkin bir araştırma ve bu araştırmanın beslediği sivil toplum karşılaşmaları planlıyoruz.

Hafızalaştırma alanında yeni biçim arayışlarımızın olduğu bu dönemde, Uluslararası Gözaltında Kayıplara Karşı Mücadele haftası kapsamında Mayıs 2019'da **Aşıkâr Sır** adlı bir sergi düzenledik. Sergi hazırlığı, zorla kaybetmeler veritabanı ile sahip olduğumuz arşiv bilgisini yaratıcı anlatım biçimleriyle ilişkiye soktuğumuz bir süreç oldu. Hafıza alanındaki bir başka faaliyetimiz, Türkiye'de yapılmış hafızalaştırma çalışmalarına dair bir derleme çalışması olarak, 2013 yılında hayata geçirdiğimiz memorializeturkey.org sitesinin kapsamını genişletmek oldu.

Sanatsal ifadenin hatırlamakla kesişiminde yürüttüğümüz *Hafıza ve Sanat* projemizde ise iki sene kadar süren bir tarama çalışmasıyla ortaya çıkan bir seçkiyi değerlendiren konuşmalar serisi düzenledik. Sivil toplum, sanat ve akademi dünyasından on beş konuşmacının katılımıyla disiplinlerarası bir program sunan bu konuşmalara katılımın yüksekliği, farklı disiplinlerin kesişim alanlarında üretim yapma motivasyonumuzu yükseltti.

Yüzleşme davaları cezasızlıkla sonlanırken kalan az sayıdaki davayı izlemeye devam ettik; bir yandan da sürecin muhasebesini yaptık. Bu muhasebe çerçevesinde 10-17 Aralık 2019 İnsan Hakları Haftasında takip ettiğimiz (ve failibelli.org'da yayınladığımız) on iki yüzleşme davasında görülen yargılama sorunlarını, bir infografikle kamuoyuna sunduk. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne ayrıntılı izleme raporları sunarak Türkiye'nin söz konusu ihlallerle ilgili AİHM denetim süreçlerine müdahil olduk.

Ceza yargılamaları yoluyla yüzleşme beklentilerimizde bir dönem kapanırken bu alandaki akademik tartışmaların çerçeve ve paydaşlarını genişletmeye çalıştık. Bu doğrultuda düzenlediğimiz *Türkiye'de Geçiş Dönemi Adaleti: Dönüşen Özneler, Yöntemler ve Araçlar* başlıklı sempozyumda farklı disiplinlerden on altı araştırmacının tebliğlerini kamuoyuyla paylaştık.

Bu dönemin bizim için en önemli yeniliği ise hak temelli kuruluşlara yönelik başlattığımız, *Haklara Destek* hibe destek programı oldu. AB Türkiye Delegasyonu tarafından finanse edilen ve Hafıza Merkezi ile Heinrich Böll Stiftung tarafından yürütülen program kapsamında, bugüne kadar hak temelli çalışan kırk sekiz örgüte kurumsal hibe sağlandı ve kapsamlı bir kapasite geliştirme programı sunuldu.

Hak savunucularına yönelik baskılar ve sivil alanın daralması karşısında, bu durumla mücadeleye yönelik izleme ve raporlama çalışmalarımız önemli ölçüde konsolide oldu. Eşit Haklar için İzleme Derneği ortaklığı ve Hollanda Helsinki Komitesi desteği ile risk altındaki hak savunucuları hakkında izleme ve kaynak mecrası olarak kurguladığımız sessizkalma.org'da, 2020 yılı sonu itibarıyla elli hak savunucusu hakkında bilgi ürettik ve paylaştık. Bu faaliyetlere *Daralan Demokratik Alan ve Uluslararası Dayanışma* panel serisi eşlik etti ve böylece dijital haklar, LGBTİ+ hakları ve kent katılımı gibi konuları Türkiye, Polonya, Pakistan ve Brezilya arasında karşılaştırma fırsatı bulduk.

Yine bu dönemde hak temelli çalışmaların yaratıcı disiplinlerle ilişkilerini güçlendirmeye yönelik bir araya gelişler ve ortak çalışmalar yürüttük. Fatih Pınar'ın çeşitli eylem, basın açıklaması, gösteri ve mitinglerden topladığı görüntüler eşliğinde sunduğumuz *#DarAlan* video serisinde, Türkiye'de sivil alanda son dönem yaşanan daralmanın görsel kaydını tuttuk. Yenilikçi iletişim arayışlarımız bizi, duygu ve değer dünyalarına daha fazla alan açan, *umut temelli iletişim* yaklaşımıyla tanıştırdı.

Geçtiğimiz iki yılla ilgili durum bu iken önümüzdeki dönemde faaliyetlerimizi, belirlediğimiz şu dört stratejik hedefle uyumlu geliştirmeyi planlıyoruz: i) stratejik araştırma ve analiz kapasitemizi güçlendirmek, ii) paydaşlarımızı genişletmek, iii) çalışmalarımıza toplumsal cinsiyet perspektifini daha fazla entegre etmek, iv) uluslararası erişim ve işbirliklerimizi arttırmak.

Tüm bu çerçevelendirme çabalarımıza karşın, yazının başında da söylediğimiz gibi arayış hiç bitmeyecek. Dünyanın içinden geçmekte olduğu uzun vadeli ekolojik, jeopolitik, teknolojik ve demografik kırılmaları ve değişen dünya siyasetinin insan hakları sahasına uyguladığı baskıları düşündüğümüzde, belli ki bugün sahip olduğumuz gelecek farkındalığı zamanın ruhunu belirlemeye devam edecek.

Bugün, dünyanın geleceği ile ilgili beklentilerin oldukça kötümser olduğu bir zamandayız. Elbette bu kötümserliğin haklı gerekçeleri var. Fakat biz geleceğe dönük bakışımızı, iyimserliğin ve kötümserliğin ikili bir karşıtlık yerine bir gerçeğin iki yüzü olduğu bir pencereye yöneltmeyi tercih ediyoruz.

Uluslararası Af Örgütü'nün bir Çin atasözünün yer aldığı posterlerinde denildiği gibi "Karanlığa lanet okumaktansa bir mum yakmak yeğdir." **Kerem Çiftçiöğlü**

İNSAN HAKLARI VE YARATICI İLETİŞİM

2019 yılında, “İnsan Hakları ve Yaratıcı İletişim” başlığı altında yürüttüğümüz faaliyetlerde insan hakları savunucuları ile yaratıcı sektör temsilcilerini bir araya getirerek daha yaratıcı ve umutlu bir insan hakları iletişiminin yollarını aradık.

HACKATHON

Bu çerçevede, Şubat 2019’da, sekiz STK ve on sekiz yaratıcı sektör çalışanının katılımıyla bir *hackathon* düzenledik. İki gün süren etkinlik boyunca yaratıcı ekipler ve hak savunucuları birlikte çalışarak her kurum için, kuruma özgü bir iletişim projesi geliştirdi. Bu işbirliği, *hackathon* gerçekleştiği sırada prototipleri hazırlanarak sunulan projelerin sonraki aylarda geliştirilmesiyle devam etti. Örneğin katılımcılardan Rawest Araştırma’nın Kürt gençlerinin Kürtçe ile ilişkisine dair yaptığı araştırma, *hackathon*’da ele alınan çalışmalardan biriydi. Burada geliştirilen fikirler doğrultusunda da Hak İnisyatifi ile ortak çalışmanın sonucu olarak, 2019 yılının sonbaharında, ‘Dil Yuvadır’ sloganıyla bir kampanya yürütüldü. Kadına yönelik şiddetin engellenmesi için çalışan Mor Çatı’nın amacı ise şiddet mağduru kadınları yönlendirebilecekleri çevrimiçi bir bilgilendirme sistemiydi. Bu ihtiyaç doğrultusunda Mor Çatı ile ortak çalışan kreatif ekip, bu yönlendirmeye dair bir görsel tasarım kurguladı. *Hackathon*’da ele alınan çalışmaların bir kısmı bu örneklerde olduğu gibi hayata geçti, bir kısmı ise çalışmanın deneysel ve öngörülemez niteliği nedeniyle tamamlanamadı. Sivil alanda nadir gördüğümüz bu türden bir çalışmanın, insan hakları ve yaratıcı alanlar için heyecan verici bir işbirliği alanı yarattığını ve bizi gelecekte daha sistematik işbirlikleri için motive ettiğini söyleyebiliriz.

PROJEDE YER ALANLAR

Kurumlar	Kişiler
Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Göçüz-Der	Asya Leman Sanıtürk, Ali Tapık, Ali Ata Akel, Beste Yamalıoğlu, Ece İşmen, Ekin Can Göksoy, Evrim Polat, Ezgi Emel, Ezgi Tüzün, Fırat Gündoğdu, Gizem Boyacıoğlu, Gürkan Salih Çakar, Melis Balcı, Mert Kaya, Merve Midilli, Metin Akdemir, Fatma Nur Gürbüz, Pınar İlkiz Demir
Hafıza Merkezi	İdil Aydınöğlü (CISST), Zana Kibar (Göçüz-Der), Zelal Coşkun (Göçüz-Der), Ezgi Kan (HDV), Funda Tekin (HDV), Veli Aksoy (HDV), Devrim Kılıçer (İHD), Tuğçe Canbolat (Mor Çatı), Zuhul Güreli (Mor Çatı), İbrahim Halil Köprübaşı (Rawest), Sema Kahrıman (Rawest), Hanıfı Kurt (TİHV), Eylem Yıldız (TİHV).
Hrant Dink Vakfı	
İnsan Hakları Derneği	
Mor Çatı	
Rawest	
Türkiye İnsan Hakları Vakfı	Hafıza Merkezi: Burcu Ballıktaş Bingöllü, Kerem Çiftçioğlu, Koray Löker, Meltem Aslan, Özlem Kaya, Zeynep Ekmekci

PANEL

20 Eylül 2019 tarihinde, sivil toplum ve yaratıcı alanlar işbirliği üzerine çalışmalarımıza bir noktalı virgül koyarken “İnsan Hakları İletişiminin Geleceği” başlıklı bir panel düzenledik. Panelin ilk bölümünde Krizna Gomez ve Thomas Coombes yüzümüzü geleceğe dönmenin önemi ve umut temelli iletişim üzerine konuştu. Krizna Gomez, “Öngörü Neden Geliştirmemiz Gereken bir Kastır” başlıklı konuşmasında *utures thinking* (geleceği düşünmek) adını verdiği bir yöntem önerisini ve bu yöntemin ima ettiği gelecek odaklı düşünme sistematığının, insan hakları hareketi için önemini anlattı. Krizna’ya göre, stratejik planlarımızı yaparken ekseriyetle geçmiş ve bugün üzerine odaklanıyoruz; halbuki geleceğimizi planlarken bu planlamaya geleceğe dair öngörülerimizi de dahil etmek, değişime uyum sağlayabilmek için önemli.

Thomas Coombes ise konuşmasında, insan hakları iletişiminde umut-temelli yaklaşımın püf noktalarını anlattı. Thomas’a göre umut; tarih, iletişim, örgütlenme, nöroloji ve bilişsel dilbilim gibi pek çok farklı disiplinden beslenen pragmatik bir strateji. Ona göre ancak temel aldığımız değerleri ve hayal ettiğimiz hayatı anlatabildiğimiz böyle bir strateji, bizi sürekli tepki veren konumdan çıkarıp kendi gündemimizi belirleyen bir konuma getirebilir. Thomas, konuşmasında işte bu stratejinin pratik adımlarını bizimle paylaştı.

Panelin ikinci oturumunda ise “İnsan Hakları ve Yaratıcı İletişim” projesinde beraber çalıştığımız sinemacı Beste Yamalıoğlu, yönetmen Ali Ata Akel ve Metin Akdemir, avukat İdil Aydınöğlü, sivil toplum çalışanı Barış Karasu (İHD), araştırmacı Reha Ruhavioğlu (Hak İnisyatifi) ve metin yazarı Pınar İlkiz (Pikan Ajans) ile beraber, insan hakları mücadelesinin iletişim ve yaratıcılık alanındaki ihtiyaçları üzerine sohbet ettik.

ATÖLYE

Panelin hemen ardından, 21 Eylül’de, Krizna Gomez ve Thomas Coombes’le hak temelli STÖ’lerde görev alan yaklaşık yirmi kişiyi bir araya getiren bir atölye düzenledik. Atölye, katılımcıları, hedef kitlelerine dönük ikna edici yeni anlatılar kurma konusunda güçlendirmeyi hedefliyordu.

Atölyede, kurumların iletişim faaliyetlerini içgüdüsel bir şekilde hayata geçirmeden önce, arkasında durdukları değerleri ve görmeyi düşledikleri değişimi tanımlamalarının önemi vurgulandı. Kendi değerlerimizi tarif ettikten sonraki adım ise bu değerlerin en etkili şekilde topluma nasıl anlatılacağıydı. Thomas ve Krizna’ya göre işte bu noktada ulaşmayı hedeflediğimiz kesimlerin değer dünyalarını anlayabilmek, bunun için de bilişsel bilim ve psikolojinin ufkundan faydalanmak gerekiyor. Zira yer yer bizlerin de katkı verdiği telaşlandırıcı söylemler, insanları eylemliliğe teşvik etmekten çok, onların siyasetten elini eteğini daha çok çekmeleriyle sonuçlanabiliyor. Bu gözlemlerden yola çıkan katılımcılar, hedef kitleleriyle değerler ve duygular üzerinden buluşacak pozitif anlatılar kurmak ve iletişim faaliyetlerinin zeminini oluşturacak değer, davranış ve fikirleri kurgulamak üzerine pratik egzersizler gerçekleştirdi.

İletişim alanında yeni yaklaşımlara odaklanan uzmanlarla hak temelli çalışan sivil toplum çalışanlarını bir araya getirmeyi hedefleyen ve bir yıla yayılarak devam eden faaliyetlerimiz, bu dönem için bu etkinlikle son bulmuş oldu.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI KAMPANYA ATÖLYESİ

Hafıza Merkezi olarak bir süredir, insan hakları alanında kampanyacılığı yeniden düşünme çabamızdayız. Bu yüzden kampanya geliştirme konusunda güncel yaklaşımları öğrenmeye ve kapasitemizi geliştirmeye çalışıyoruz.

Bu çerçevede Hafıza Merkezi olarak, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ortaklığında ve Hollanda Helsinki Komitesi desteğinde yürüttüğümüz “Türkiye’de İnsan Hakları Savunucularının Çalışma ve Korunmalarını Güçlendirmek” projesi kapsamında, Ekim ayında kampanyacılık üzerine bir atölye düzenledik.

İHTİYAÇ NASIL DOĞDU?

Hak mücadelesi veren birçok aktörün son dönemde şikâyet ettiği bir konu var: “Kendi kendimize konuşuyoruz”, “yankı odamıza sıkıştık”. Kutuplaştırma ve kriminalizasyon karşısında, Jonathan Haidt’in TED konuşmasında yaptığı adlandırmayla giderek daha çok, bize benzer düşüncede olanlardan oluşan bir ‘takım psikolojisi’ ile hareket etmeye zorlanıyoruz. Kabul etmemiz gerekir ki bu ortamın bizi körelten bir yanı var ve buradan çıkmakta da zorlanıyoruz. Bu atölyenin motivasyonlarından biri, buradan beraber çıkış yolları aramaktı.

Yoğun baskı ortamının hak mücadelesi için yarattığı bir başka sonuç, reaktif konuma düşmek. Büyükkada baskınından Osman Kavala’nın tutsak tutulduğu Gezi Davası’na kadar, iktidarın hak mücadelesini sindirmeye yönelik attığı her adımda, yaşananlara hızlı cevap vermek durumunda kaldık. Olaylar gelişti ve onlara tepki verdik. Kamuya söz söyleme pratiğimiz basın açıklamaları ve twitter kampanyalarına sıkışmış durumda. Bu atölyenin bir başka motivasyonu da bu sıkışmışlığı, daha çok hayal gücü ve daha çok umutla aşabileceğimiz bir yöntem düşünmektir.

Hafıza Merkezi’nden Kerem Çiftçioğlu ve Pikan Ajans’tan Pınar İlkiz’in hazırladığı ve kolaylaştırıcılığını yaptığı atölyede program içeriği, işte bu ihtiyaçlardan yola çıkarak hazırlandı.

POLİTİK İYİMSERLİĞİN İZİNİ SÜRMEK...

Atölyede, bir araya gelen sivil toplum temsilcilerinin gruplar halinde çalışabileceği, çeşitli uygulamalara dayanan bir yöntem benimsedik. Thomas Coombes’un geliştirdiği Umut Temelli İletişim ve Mobilisation Lab. tarafından geliştirilen Campaign Accelerator yöntemlerinden faydalandık. Umut temelli yaklaşımı naif bir iyimserlikte değil, politik bir strateji olarak yöntemimize uyarlamaya çalıştık. Bu yaklaşımlar ışığında, bir kampanya kurgulama sürecinin metodik adımlarını takip ettik.

Yaparak öğrenmeye inandığımız için vaka çalışması olarak, katılımcılar açısından güncel olan meseleleri ele aldık. Dolayısıyla atölyede ele aldığımız konu, katılımcıların da parçası olduğu İnsan Hakları Savunucuları Dayanışma Ağı’nın (İHSDA) odaklandığı, insan hakları savunucuları oldu. Programın akışı içinde ele aldığımız vakayı önce anlamaya, sonra konuya ilişkin fikir üretmeye ve geliştirmeye odaklandık. Süreci, kampanya geliştirmede önemli olduğunu düşündüğümüz beş ayağa oturttuk:

- 1) Başlangıç ve vizyon oluşturmak,
- 2) Sorunu ve hâkim anlatıları anlamak,
- 3) Hedef kitle ve değerlerin tespit edilmesi,
- 4) Kampanya fikirleri bulmak ve geliştirmek,
- 5) Etkili sunum yapmak ve ikna etmek.

Muktedirlerin hak mücadelesinin ufkunu daraltmaya çalıştığı bugünlerde, yürüttüğümüz faaliyetlerin umut üretme potansiyeli giderek önem kazanıyor. Umarız bu atölye ve devamında yapacağımız benzer çalışmalar, bu kapasitemizin gelişmesine katkıda bulunur ve insan hakları iletişimine yönelik yeni bir tartışmaya bir katkı sunar.

DARALAN DEMOKRATİK ALAN VE ULUSLARARASI DAYANIŞMA

Hafıza Merkezi, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ortaklığında ve Hollanda Helsinki Komitesi desteğiyle 2020 yılının son çeyreğinde “Daralan Demokratik Alan ve Uluslararası Dayanışma” başlığıyla dört panelden oluşan bir panel serisi düzenledi.

Bu paneller de kampanya atölyesi gibi “Türkiye’de İnsan Hakları Savunucularının Çalışma ve Korunmalarını Güçlendirmek” amacıyla gerçekleşti. Bu panellerle demokratik/sivil alanda yaşadığımız zemin kaybı ve Covid-19 salgınının yarattığı dönüşüm şartlarında insan hakları mücadelesine küresel bir mercek tutmak, önümüzdeki engel ve imkânları bu çerçeveden tartışmayı hedefledik. Farklı ülke deneyimlerinden öğrenmek ve bunları kendi deneyimlerimizle karşılaştırmak istedik. Bu karşılaştırma perspektifi ile her panelde Türkiye’den ve dünyadan birer hak savunucusunu bir araya getirdik.

Seriye sivil alan, otoriterleşme, popülizm üzerine kavramsal bir zemin ve sivil alanı genişletmeye dair umutlu bir perspektifi ile başlamak istedik. Takip eden panellerde de hak mücadelesi için önemli olan ve verimli karşılaştırma imkanları sunan temalar üzerinden ilerledik. Bu çerçevede, ikinci panelde Türkiye ve Pakistan özelinde **dijital hakları**, üçüncü panelde Türkiye ve Polonya üzerinden **LGBTİ+ haklarını**, son panelde ise Türkiye ve Brezilya karşılaştırmasıyla **kent ve katılım** meselesini odağımıza aldık. Seri boyunca yaptığımız karşılaştırmalarda ortak kesen sorularımız, ilgili ülkelerdeki popülist ve otoriter siyasetin niteliği, sivil alanın hangi yöntemlerle hedef alındığı ve sivil alanda bu dalga ile mücadelede öne çıkan yöntem ve yaklaşımlar oldu.

DAR ALAN VIDEO SERİSİ

Gerek teknolojik gelişme gerekse pandemi koşulları Türkiye'deki siyasi bağlamı, insan haklarının durumunu, hak savunucularının karşılaştıkları engelleri yazılı olarak belgelemenin yanı sıra görsel anlatıma da başvurarak kısa videolar yapma zorunluluğu doğurdu. Dar Alan video serisi böyle oluştu.

Temmuz 2020'de Onur Haftası'nın sonunda, Hafıza Merkezi YouTube kanalında *Dar Alan #1: Onur Yürüyüşü* videosunun yayınlanmasıyla hayata geçen video serisi için, video haberlerini ve video aktivizmini takip ettiğimiz foto-video muhabir Fatih Pınar ile temasa geçtik. Kendisi bir süredir, Türkiye'nin içinden geçtiği olağanüstü halleri bir belgesel projesi için de belgeliyordu. Pınar, arşivinden yararlanarak Türkiye'de sivil alanın daralmasının ne anlama geldiğini örneklendirecek kısa videolar yapma planımıza dahil olmayı kabul etti ve Chrest Vakfı'nın desteği ile çalışmalarına başladık.

Serinin ilk üç videosu 2020 yılı içinde tamamlanarak yayınlandı. Onur Yürüyüşü videosunu, *Dar Alan #2: Savunma Hakkı* ve ardından *Dar Alan #3: Kadın Hakları* videoları takip etti. Çalışmayı tasarlarken temaların hem daralan sivil alana uygun olmasına hem de videoların yayınlandıkları sırada Türkiye gündemiyle ilişkili olmalarını hedeflemiştik. Onur Haftası'na yetiştirmeyi istediğimiz Onur Yürüyüşü videosu, pandemi kısıtlamaları nedeniyle çevrimiçi etkinliklerle kutlanan 2020 Onur Haftası'na Hafıza Merkezi olarak katkı sağlamamıza imkân verdi. Bu video, 10 binin üzerinde izleyiciyle serinin en çok izlenen videosu da oldu.

Savunma hakkı videosu hazırlanırken tutuklu avukatlar Ebru Timtik ve Aytaç Ünsal açlık grevine devam ediyordu. Eş zamanlı olarak çoklu baro sistemine dair yasal düzenleme tartışmaları da sürüyordu. Savunma hakkının değişen yargı sistemiyle nasıl dönüştüğünü, farklı boyutlarıyla aktarmak istediğimiz için çok odaklı ve kurgusu bizi oldukça zorlayan bu video yayınlandığında maalesef grevdeki avukatların talepleri gerçekleşmemiş ve Ebru Timtik hayatını kaybetmişti. Hem içerik çeşitliliği hem de içerdiği duygusal yük bakımından, hazırlaması ve paylaşması en zor olan video Savunma Hakkı oldu.

Serinin kadın haklarını odağına alan üçüncü videosu, görüntüleriyle 8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü'ne odaklansa da 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele Günü akşamı yapılan Gece Yürüyüşleri gözetilerek Kasım ayının son haftası yayınlandı.

Serinin dördüncü videosu, ifade özgürlüğü temasıyla Mayıs 2021'de yayınlandı.

Fatih Pınar, videoları hazırlarken kendi arşivinin yanında başka sinemacıların arşivlerinden de yararlandı; ayrıca beraber karar verdiğimiz isimlerle yeni mülakatlar yapıldı. Mülakat yapılan isimlerin, tema olarak seçtiğimiz mücadelelerin öznesi olan kişilerden olmasına önem verdik. Önceliğimiz uzman görüşü ya da bilgisi sunmak değil, mücadelenin deneyimi içinde oluşan bilgileri, yaklaşımları aktaracak isimlere ulaşmak oldu.

Her ne kadar pandemi kısıtlamaları, gösterim imkânlarını ilk yayınlandıkları dönemde çevrimiçi kanallarla kısıtlamış olsa da videoların güncelliğe hapsolmadıklarını ve uzun vadede hak savunuculuğu iletişimi için kullanılabileceğini düşünüyoruz.

HAK TEMELLİ ÇALIŞAN STK'LARIN DESTEKLENMESİ

Hafıza Merkezi, 2019 yılı başında Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun finansmanı ve Heinrich Böll Stiftung (HBS) ortaklığında Haklara Destek Programı'nı hayata geçirdi.

Haklara Destek Programı, hak temelli çalışan sivil toplum örgütlerine Temmuz 2020 – Haziran 2021 arasında, bir yıl boyunca, kurumsal hibe ve eşzamanlı olarak kurumların kendi belirledikleri ihtiyaçlar doğrultusunda kapasite geliştirme için yararlanabilecekleri rehberlik ve eğitim programı sunuyor.

Kurumsal hibe desteğini, proje temelli hibelerden ayıran en temel özellik, aday hak örgütlerinin başvuru aşamasında yeni bir proje geliştirmek zorunda olmaması. Sivil toplum örgütleri amaçlarına ulaşmak için yürütmekte oldukları ya da yürütmeyi planladıkları faaliyetler ile hayatta kalmaları için zorunlu olmakla birlikte, pek çok hibe programı kapsamında desteklenmeyen sabit kurumsal giderlerini ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için programa başvurabiliyor. Rehberlik-egitim programı ise programdan yararlanan STÖ'lerin ihtiyaçlarını kendi belirledikleri bir öz değerlendirilmenin ardından, bu ihtiyaçları gidermeye katkıda bulunacak bir içerikle hayata geçiriliyor.

Türkiye'deki STÖ'lerin çalışma alanları ve coğrafi olarak dağılımlarına ilişkin veriler, Türkiye'deki hak örgütlerinin yaklaşık %40'ına dört şehrin (İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa) ev sahipliği yaptığını, geriye kalan %60'ın ise diğer şehirlere dağıldığını gösteriyor. Desteklenecek hak örgütlerinin sayısı bakımından, bu dağılımı gözetmek amacıyla başvuru çağrısı, iki başvuru grubunda değerlendirilmek üzere duyuruldu.

Programın daha iyi tanınması ve potansiyel başvurucu kurumların başvuru hazırlıkları için sorabilecekleri

soruları daha etkili yanıtlayabilmek amacıyla beş ilde tanıtım toplantısı düzenlendi. Sırayla İstanbul, Adana, Ankara, Diyarbakır ve İzmir'de gerçekleşen toplantılara katılan kurum temsilcileriyle programın ayrıntıları tartışıldı, sorular yanıtlandı. Toplantılardan herhangi birine katılamayan kurumlar için İstanbul'da düzenlenen toplantının video kaydı, Hafıza Merkezi'nin youtube kanalında ve Haklara Destek programının web sitelerinde yayınlandı.

Başvuru aşaması tamamen çevrimiçi tasarlanan program için web tabanlı, özel bir hibe yönetim sistemi geliştirildi. Başvuru ve değerlendirme aşamalarında tamamen internet üzerinden çalışma imkânının sunduğu esnekliklere, 2020 başında Covid-19 pandemisinin de eklenmesiyle uygulama süreci boyunca yararlanıcı kurumlar ve program arasında kurulacak iletişim, tamamen bu sistem üzerine alındı. Böylece raporlama ve haberleşme ihtiyaçları hibe yönetim sistemine taşınırken toplantı ve buluşmalar da internet üzerinden, video konferans aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlandı.

Aralık 2020 itibariyle ilk yarısı sona eren programda, bu tarihe dek tüm yararlanıcı kurumların katılımıyla planlanan üç büyük atölyenin ikisi olan finans yönetimi ve stratejik planlama atölyeleri gerçekleşti. Bu büyük atölyelerin yanı sıra sekiz kurumla etki ölçümü, sekiz kurumla gönüllülerle çalışma, on altı kurumla proje uygulama ve tasarlama, on kurumla hedef kitleye ulaşma ve örgütü görünür kılma ve on üç kurumla politika belgesi geliştirme konularını masaya yatıran atölyeler düzenlendi.

SESSİZ KALMA: HAK SAVUNUCULARINI SAVUNMAK

Sessiz Kalma projesi, aynı isimli web sitesi aracılığıyla Türkiye’de risk altında çalışmalarını sürdüren insan hakları savunucularını tanıtmayı, karşı karşıya kaldıkları yargılama ve soruşturmaları, insan hakları kurumlarının uğradığı baskıları görünür kılmayı, belgelemeyi amaçlıyor.

Cumartesi İnsanları 781. buluşma

Fotoğraf: Meltem Ulusoy / csgorselarsiv.org

2017-2018 dönemini kapsayan son faaliyet raporumuzun giriş yazısı şöyle diyordu: “Medya, gazeteciler, akademisyenlerden sonra, sivil toplum ve insan hakları savunucuları, medya ve siyasi yöneticilerin karalamalarıyla; keyfi soruşturma, gözaltı ve yargılamalarla; hukuki ve mali denetimlerle; antidemokratik yasa ve uygulamalarla ve Terörle Mücadele Yasası’nın oldukça hudutsuz kullanımıyla yoğun baskı altında”.

İki yıl sonra bugün, maalesef değişen bir şey yok. Hatta sivil toplum ve insan hakları savunucuları için koşullar daha da ağırlaştı. Özellikle 2020’de Covid-19 salgını, diğer baskıcı rejimlerde olduğu gibi Türkiye’de de sivil alanı daraltmanın ve kontrol altına almanın enstrümanı haline getirdi. Pandemi, saha çalışmalarını çok güçleştirirken iktidar da toplantı, gösteri veya protesto eylemi düzenlemeyi fiilen ve kararnemelerle yasakladı. Sivil toplum örgütlerinin toplantıları ertelendi, salgının gidişatıyla ilgili açıklama yapan TTB üyesi hekimler, farklı konfederasyonlardan sendikacılar gözaltına alındı, haklarında soruşturma ve davalar açıldı, hak savunucuları hükümetin en yetkili ağızları tarafından hedef gösterildi, tutuklandı, haklarında hapis cezaları verildi. 2020’nin son günlerinde, TBMM’den geçirilen “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun Teklifi”, İçişleri Bakanlığı’nın derneklere kayyım atamasının önünü açtı.

Tüm bu gelişmeler, toplum nezdinde maksatlı olarak marjinalleştirilen ve kriminalize edilen hak savunucularının savunulmasını ve geniş toplum kesimlerine tanıtılmasını her zamankinden daha önemli kılıyor. Hakikat Adalet Hafıza Merkezi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, Hollanda Helsinki Komitesi’nin desteğiyle 2018 yılından beri yürüttüğümüz *Sessiz Kalma* projesi, aynı isimli web sitesi aracılığıyla Türkiye’de risk altında çalışmalarını sürdüren insan hakları savunucularını tanıtmayı, karşı karşıya kaldıkları yargılama ve soruşturmaları, insan hakları kurumlarının uğradığı baskıları görünür kılmayı, belgelemeyi amaçlıyor.

Sitede Türkçe ve İngilizce olarak, risk altındaki hak savunucuları ve hak temelli kurumlar hakkında

bilgiye, ilgili davalara ilişkin özetlere ve dava takvimine ulaşılabilir, haberler bölümünden yeni gelişmeler takip edilebilir, insan hakları savunucularına ilişkin referans belgelere, kaynaklara ve yayınlanmış güncel raporlara erişilebilir. Zor koşullarda çalışmalarını yürüten insan hakları savunucuları için oluşturulmuş destek programlarına ilişkin bilgiler de sitede yer alıyor.

2018 yılı Ağustos ayında kullanıma açılan *Sessiz Kalma*’da, 2020 sonu itibariyle elli profil yer alıyor. Bu profillerin bir kısmı bireylere, bir kısmı kurumlara, bir kısmı da belirli bir savunuculuk alanında buluşmuş, bu nedenle kriminalize edilmiş gruplara ait. Barış Akademisyenleri, Cumartesi İnsanları ve İstanbul Sözleşmesi Savunucuları bu kapsamda sayılabilir. Hak savunucularının büyük ve toplu davalarda yargılanması bir yöntem haline getirildiğinden, bu elli profil üzerinden mücadelesini takip ettiğimiz savunucuların sayısı bin 300’e yakın.

Profilleri ve haber içeriklerini hazırlarken hak savunuculuğunu en geniş anlamıyla esas aldık, almaya devam ediyoruz. Böylece site incelendiğinde, Türkiye’de ekolojiden sendikal örgütlenmeye, sağlık hakkından kadın hareketine, akademisyenlerden hekimlere ve avukatlara hak mücadelesinin genel durumuna hâkim olmak, baskı yöntemleri ile mücadele yöntemlerinin nasıl benzeştiğini veya ayrıştığını fark etmek mümkün oluyor.

Göz önünde olan veya olmayan hak savunucularının topluma tanıtılması, haklarındaki hukuki süreçlerin duyurulması ve kayıt altına alınması amacıyla hazırlanan profillerin, haklarındaki gelişmelerle ilgili haberlerin yer aldığı *Sessiz Kalma*, bu bilgilerin topluma aktarılmasına aracılık edecek gazeteciler, medya çalışanları, akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir kaynak. İngilizce sayfalar aracılığıyla, Türkiye’deki gelişmeleri takip etmek isteyen uluslararası basın, araştırmacılar ve sivil toplum için de hak savunucuları hakkında bilgilerin derli toplu ve detaylı bulunabildiği nadir kaynaklardan biri. Haklar sisteminin en geniş kapsamıyla algılandığı proje, farklı gruplar arasındaki iletişimi destekleyerek, bu mücadelelerin içindeki aktörleri de hedef kitesine dahil ediyor ve insan hakları sahasını genişletmeyi hedefliyor.

ZOR ZAMANLARDA BARIŞI SAVUNMAK

2017 yılında başlattığımız Zor Zamanlarda Barışı Savunmak projesinin, araştırma ve kronoloji çalışmaları 2019'un ilk aylarında devam ederken bir yandan da Kolombiya'ya gerçekleştireceğimiz üçüncü saba çalışmamıza hazırlandık.

Fotoğraf: Gobierno de Chile

Hafıza Merkezi barış alanında çalışmaya neredeyse kuruluşuyla eş zamanlı başladı. 2010 yılında “Sivil Toplumun Kürt Meselesinin Çözümüne Etkin Katılımı İçin Kapasite Geliştirme” çalışması, 2011 yılında da sürdü. Özellikle çözüm süreci sırasında Barış, Merkez’in ana çalışma alanlarından biri haline geldi. Merkez, özellikle kaybedilenler alanında yaptığı çalışmaları, o dönem TBMM’de oluşturulan Çözüm Komisyonu’na sundu. 2013-2015 çözüm sürecinin akamete uğraması ve ardından gelen çatışmalı dönem, bizi hem kendi çalışma alanımızı hem de bu alanının ihtiyaçlarını yeniden düşünmeye itti. Bu süreçte hem barış sürecinin kronolojisini hem de çatışmalı dönemde sivil ölümler ve cezasızlık uygulamasını çalışmaya başladık. Geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin belgelenmesi, toplumsal hafızanın güçlenmesi ve bu ihlallerden etkilenenlerin hukuki mücadelesini desteklemek

için çalışan bir kurum olarak, çatışmanın yeniden başlamasıyla beraber kendimizi, yaşadığımız günleri bizim ‘geçmiş’ diyerek araştırdığımız dönemle, 90’larla karşılaştırılarak anlamlandırılmaya çalışan derin bir yıkımın içinde bulduk. Faaliyetlerimizi yürütmekte ve yaygınlaştırmada oldukça zorlandık. Bütün bu süreç bize, Kürt meselesinin demokratik yollarla çözülmesine yönelik girişimlerin, bizim için nasıl varoluşsal bir önem taşıdığını bir kez daha gösterdi. Hesaplaşma, geçmişe yönelik adalet arayışı bugünü ve geleceği kurmak, barışı inşa etmekle doğrudan ilgiliydi; ancak silahlı çatışmanın yakıcılığı bunların konuşulmasını bir kat daha güçleştiriyordu. Bu şartlar altında, Kürt meselesi ekseninde yaşanan çatışmanın durması ve barışın sağlanması çabasına doğrudan katkıda bulunmanın ve tekrar bir diyalog zemini oluşturulması için çalışmanın bizim için zaruri olduğuna karar verdik. 2017 yılında

başlattığımız *Zor Zamanlarda Barışı Savunmak* projesi, böyle bir ortamda, 2013-2015 çözüm sürecinde ne olduğunu daha iyi anlama ve dünyadan örnekler ışığında Türkiye’de barış inşasına dair derinlemesine düşünme ihtiyacıyla ortaya çıktı. İki buçuk sene süren projenin üç ana ayağı vardı: Farklı toplumsal ve siyasi kesimlerden kişilerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirerek çözüm sürecine dair farklı pozisyonları analiz ettiğimiz kapsamlı bir araştırma yürütmek; barış sürecinde farklı aktörlerin açıklama ve eylemlerini ve önemli olayları derleyerek sürecin olgusal zeminini ortaya koyan bir kronoloji hazırlamak; dünya örneklerini daha yakından öğrenmemize ve bu örnekler üzerinden Türkiye’yi düşünmemize imkan tanıyacak çalışma ziyaretleri düzenlemek.¹

2019’un ilk aylarında araştırma ve kronoloji çalışmaları devam ederken bir yandan da Kolombiya’ya gerçekleştireceğimiz üçüncü saha çalışmamıza hazırlandık. Havana’da, Kolombiya hükümeti ile FARC arasında 2016 yılında imzalanan anlaşma, FARC ile elli yıldır devam eden, 200 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği silahlı çatışmayı sonlandırmış ve tüm dünyada heyecanla karşılanmıştı. Ağustos ayında Bogota ve Cartagena’da akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve barış sürecine bizzat katılmış kişilerle gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde, hem çatışmanın farklı siyasi ve ekonomik dinamiklerini hem de barış sürecinde karşılaşılan zorlukları ve mevcut durumu dinleme şansını elde ettik. Kolombiya’daki bütün görüşmelerimizde, barış anlaşmasının imzalanmasının hemen ardından, seçim kampanyasını neredeyse sadece barış karşıtlığı üzerine inşa etmiş bir yönetimin ülkenin başına gelmesinden duyulan endişe dile getirildi. Biz oradayken birçok bölgede, cemaat önderlerine yönelik silahlı saldırıların arttığı ve FARC’ın çekildiği bölgelerde silahlı suç çetelerinin oluşmaya başladığı konuşuluyordu. Kolombiya ziyaretimiz bize, kalıcı bir barış için tarafların müzakere masasına oturmasının yarattığı imkanı, doğru siyasi ve toplumsal süreçlerle ilmek ilmek örmenin önemini bir kez daha gösterdi.

Zor Zamanlarda Barışı Savunmak projesinin araştırma ayağı, üç farklı soru etrafında şekilleniyordu: Barış sürecinin seyri ne oldu ve neden akamete uğradı? Süreç sona erdikten sonra neler yaşandı? Farklı aktörlerin barış tahayyülleri neler? Proje kapsamında, İstanbul, Ankara ve Diyarbakır’da aralarında siyasetçiler, sivil toplum temsilcileri, iş insanları ve gazetecilerin olduğu kırk kişiyle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirdik. Mülakatlar ve ikincil kaynak taraması sonucunda, her biri bu üç sorudan birine odaklanan üç rapor hazırladık. Kasım 2019’da mülakat yaptığımız kişiler ve barış alanında çalışan paydaşlarımızın katılımıyla bu

raporların sonuçlarını paylaştığımız bir kapanış toplantısı gerçekleştirdik. Bu toplantı bize hem çalışmamızın çıktılarını paylaşma ve içeriğe dair yorumları toparlama hem de bu projenin ortaya çıkışı nedeni olan barışa dair tartışmaları diri tutma amacımızı gerçekleştirme fırsatı verdi. Önümüzdeki dönemde bu raporları farklı odak grup toplantılarıyla sınırlı da olsa yaygınlaştırmaya ve farklı aktörlerle barış üzerine konuşmaya devam etmek istiyoruz. En nihayetinde çözüm sürecini derinlemesine analiz eden üç rapor, sürecin olgusal zemininin oldukça ayrıntılı bir şekilde dökümünü yaptığımız bir kronoloji, üç saha ziyareti (Kolombiya, İskandinav Ülkeleri ve İrlanda) ve konuların uzmanlarının çözüm sürecini farklı temalara odaklanarak ele aldığı altı kısa raporla projemizi tamamlamış olduk. *Zor Zamanlarda Barışı Savunmak*, barış alanını daha yakından tanımamızı, birçok aktörle kalıcı hale getirmeyi planladığımız ilişkiler kurmamızı mümkün kıldı ve büyük bir yıkımla sona eren çözüm sürecini, biraz daha derinlikli analiz edebilmemize imkan sağladı.

İki buçuk sene süren projemizin son raporunu, Barış İçin Kadın Girişimi’nin sıkça tekrarladığı bir cümleyle, “Barış için ısrar ediyoruz” diyerek bitirmiştik. Siyasi aktörlerin barıştan fersah fersah uzakta göründükleri bu dönemde, bu ısrarın kısıtlarının farkındayız. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, hem barışı gündemde tutmanın hem de başlayabilecek yeni bir sürece hazırlık yapmanın çok önemli olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle *Zor Zamanlarda Barışı Savunmak* projesinden öğrendiklerimizi de göz önünde bulundurarak iki yeni çalışma başlattık. Bunlardan ilki, Berlin merkezli Berghof Vakfı’yla beraber yürüttüğümüz Barış Atölyesi. Barış alanında çalışmalar yapmış ya da yapmaya istekli 25-35 yaş arası on yedi gençten oluşan atölye katılımcılarıyla düzenli aralıklarla bir araya gelerek, barış ve çatışma çözümünü literatürünün temel kavramları, dünyadan barış süreçleri örnekleri, katılımcı barış inşası gibi birçok konu üzerine atölyeler düzenliyoruz. Bu projeye amacımız, katılımcıların barış alanındaki kavramsal ve pratik tartışmalara hakimiyetlerini artırmak, bu tartışmaları kendi çalışma alanlarıyla nasıl etkileşime geçirebileceklerine dair birlikte düşünmelerini kolaylaştırmak ve barış alanında aktif rol almalarını teşvik etmek. COVID-19 salgını nedeniyle çevrimiçi olarak gerçekleştirmek zorunda kaldığımız toplantılara, Mayıs ayında başladık ve toplam on atölye gerçekleştirdik. Önümüzdeki sene bir yandan atölye serileri devam ederken bir yandan da katılımcılar, farklı hedef gruplarla barışın imkanlarını tartışmak için kendi grup projelerini üretecekler.

Barış alanındaki diğer projemiz, Stockholm Merkezli Uluslararası Olof Palme Merkezi ortaklığıyla Mart ayında başladı. Bu çalışmanın üç temel ayağı var: Türkiye’deki Kürt meselesinin siyasi çözümü için müzakere edilmesi kaçınılmaz konularla ilgili kapsamlı araştırmalar

¹ Projenin farklı ayakları hakkında daha ayrıntılı bilgiye ve proje kapsamında gerçekleştirdiğimiz faaliyetlere, bir önceki faaliyet raporumuzdan ulaşabilirsiniz.

yürütmek; farklı illerdeki sivil toplum kuruluşlarıyla bir araya gelerek barış alanında yaptığımız çalışmalarını konuşmak ve barış alanının paydaşlarını genişletmek; barış atölyesine katılan gençlerin ve barış alanında çalışan kurumların birbirlerinden öğreneceği bir dizi atölye düzenlemek. COVID-19 salgınının yarattığı elverişsiz ortam sebebiyle projenin toplantı ve seyahat ağırlıklı faaliyetlerini, bu sene başlatmamaya karar verdik; şu anda projenin sadece araştırma ayağı ilerlemekte. Bu ayağı tasarlarken Kolombiya'ya yaptığımız seyahat ilham kaynağımız oldu. Keza orada görüştüğümüz birçok kişi bize, son barış sürecinde, doğru yapılan şeylerden birinin sınırlı bir müzakere gündemi belirlenmesi, sadece siyasi çözüm için elzem meselelerin ele alınması olduğunu belirtti. Biz de Türkiye'de bu konuya dair bir zihin egzersizi yapmanın ve ademi

merkeziyetçilik, geçiş dönemi adaleti, kolektif haklar gibi belirli kilit konular etrafında şimdiden kapsamlı araştırmalar yürütmenin faydalı olacağını düşündük. Ayrıca yer yer farklı bağlamlarda tartışılan bu ve benzeri konuların, Kürt meselesinin yarattığı siyasi ve iktisadi eşitsizlikler bağlamında ele alınmasının, Türkiye'nin demokratikleşmesi için elzem olduğuna inanıyoruz. Çözüm sürecinin akamete uğramasının ardından Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeler, ne yazık ki barış imkanına büyük bir darbe vurdu. Ancak çözüm sürecinin açtığı alanda filizlenen fikirler, tartışmalar ve dayanışma pratikleri, kılık değiştirmiş ve gizlenerek de olsa varlıklarını sürdürüyor. Biz bu tartışmaları tekrar barış alanına çekmeye çalışmakta ve benzer amaçlarla çalışan aktörlerle birlikte barış için ısrar etmekte kararlıyız.

ULUSLARARASI GÖZALTINDA KAYIPLARA KARŞI

MÜCADELE HAFTASI

2019 yılında, *Kayıplar Haftası* kapsamında *Karşı Sanat*'ın ev sahipliği yaptığı *Aşıkâr Sır* sergisinin yanı sıra, *Özgür Sevgi Göral*'ın kaleme aldığı ve *Kafkaslar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da zorla kaybetmeler ve kayıp kişilere ilişkin karşılaştırmalı bir analiz içeren Hakikat için Umut Var mı?* kitabımızın tanıtım toplantısını düzenledik.

2019 yılında *Uluslararası Gözaltında Kayıplara Karşı Mücadele Haftası* kapsamında, bu alandaki mücadelenin simgesi haline gelen Galatasaray Meydanı çevresine konumlanan iki etkinlik düzenledik. İlk etkinlik, zorla kaybedilenlerin resimlerinin işlendiği mermer taşlardan oluşan işiyle Anıl Olcan'a Asya Leman, Hacer Foggo, Mert Kaya ve Hafıza Merkezi'nin çalışmalarının eşlik ettiği *Aşıkâr Sır* sergisi oldu.

Hafıza Merkezi ağır insan hakları ihlalleri, soykırımlar ve savaş suçlarına odaklandığı çalışmalarında, ilk günden bu yana, somut olarak 'zorla kaybetmelerin' belgelenmesi üzerine çalışıyor. Belgelemeye, yaşanmış olan felaketin kaydını tutmaya yönelik çalışırken biz de birçok insan hakları kuruluşu gibi önemli ölçüde toplumsal bilimlere ve hukukun yönetsel araçlarını kullanıyoruz. Öte yandan tanıklık etmenin ve anlatmanın kelimelerle olduğu kadar görsellikle de ilişkisi olduğunu biliyoruz. Bazen felaketin hakikatini en az yazılı metinler kadar, hatta onlardan da çarpıcı bir biçimde görsellikle anlatabiliriz. Bu nedenle bir süredir tanıklık etme ve anlatma çabalarımızı görselliğin gücünü daha çok kullandığımız yeni üsluplarla desteklemeye çalışıyoruz.

10-21 Mayıs 2019 tarihleri arasında, *Karşı Sanat*'ın ev sahipliği yaptığı *Aşıkâr Sır*, bu çabanın parçası olarak 2017 yılında düzenlediğimiz bir çalışma toplantısında ortaya atılan bir fikirden doğdu. Bu toplantıda güncel sanatlar, tasarım, yazılım gibi farklı disiplinlerden insanlarla bir araya gelmiş, katılımcılara "Zorla kaybedilenlerin hakikatini nasıl anlatırız?" sorusunu sormuştuk. Anıl Olcan o gün "Zorla kaybetme pratiğinin mağdurların varlığına ve oradalığına yaptığı saldırıya karşı vesikalık temsilleri mermer taşlara basarak kayıpları

günderlik hayata tekrar çağırma" önerdi. Pek çoğu bir mezar hakkından dahi mahrum olan kaybedilenlerin anısını, bu sergi ve mermer anıtla kalıcılaştırmaya çalıştık. Bu çabanın hem bu suçun bir daha yaşanmaması adına geçmişte işlenmiş bir devlet suçunun hatırlanmasına hizmet etmesini hem de belki bir gün bir anıt olarak geçmişle hesaplaşmada yer almasını dileyerek...

Sergide Olcan'ın hazırladığı mermerlerin, kaybedilenlerin İstanbul'da alındıkları yerlerde görüldüğü, Asya Leman tarafından hazırlanan video; Hacer Foggo'nun 90'lı yıllarda zorla kaybedilenlerin mücadele sürecini belgelediği fotoğraflarından bir seçki; Hafıza Merkezi'nin zorla kaybedilenlerin yakınlarıyla yaptığı görüşmelerden on iki tanesi ve bu videolarda Cumartesi Anneleri/İnsanları eylemlerine dair görüşlerin derlendiği, Galatasaray ve toplanılan diğer meydanların hafızasına dair Mert Kaya tarafından hazırlanmış bir video yer aldı.

Kayıplar haftasında düzenlediğimiz diğer etkinlik, *Özgür Sevgi Göral*'ın kaleme aldığı ve *Kafkaslar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da zorla kaybetmeler ve kayıp kişilere ilişkin karşılaştırmalı bir analiz içeren Hakikat için Umut Var mı?* kitabımızın tanıtım toplantısı oldu. 17 Mayıs Cuma saat 18.00'de, Yapı Kredi Kültür Sanat'ta gerçekleşen toplantıya Türkiye'den Hafıza Merkezi'ni temsilen katılan Göral'ın yanı sıra, İnsan Hakları Derneği'nden Gülseren Yoleri; Kıbrıs'tan Nadia Kornioti ve Shirin Jetha; Lübnan'da faaliyet gösteren Act for the Disappeared kuruluşundan Mona Nassereldin, İran'da zorla kaybetmeler üzerine çalışan Justice for Iran'dan Shadi Sadr ve Rusya'dan Human Rights Center Memorial'ı temsilen Tatiana Chernikova katıldılar. *Hakikat için Umut Var mı?* kitabının fikri tohumları 2017 yılında, Türkiye'ye yakın bölge ülkelerinde kayıplar meselesini ele aldığımız bölgesel katılımlı bir atölyede atılmıştı.

NİSYANA DİRENEN TAŞLAR*

Karanlık aralanmadı daba. İşte bu taşlar, örtbas edilen, hiç yaşanmamışçasına kaydı silinen hayatların dünyamızda bıraktığı uğultulu boşluk üstüne nasıl yeni bir hayat kurabileceğimizi düşünerek yontuldu.

Kimsesizler mezarlığının suratımıza patlaması üstünden yıllar geçti. Gözaltında kayıp edilenlerin simge ismi Hasan Ocak'ın işkenceyle paramparça edilmiş cesedi, ailesinin ısrarlı takibi sonucu kimsesizler mezarlığında bir rakamın altına gömülü bulunmuştu. Katilleri defin işlemleri sırasında orada bulunmamıştı elbet. Onlar, o gencecik kumral delikanlıya insanın hayal gücünü zorlayacak, tarihin en şanlı işkence geleneklerini kışkandıracak bir çesni sunduktan sonra ölü bedenini Beykoz ormanına atıvermişti. Bir vatandaş tarafından orada bulunup, adli tıptan sahipsiz damgası yiyerek kimsesizler mezarlığına havale edildiğini yoksul kayıtlardan öğrendik. İtilip kakılmayı, gözaltına alınmayı, milli düşman ilan edilmeyi göze alan ailesinin inatçı çabaları sonucu izi bulundu. Hasan'ın kız kardeşinin dile getirdiği dehşet, bir televizyon programında mahcup bir kameranın saptadığı bölük pörçük görüntüler, o güne kadar orta sınıf duyarlılığımıza kayıtlı haliyle acıklı, biraz da romantik bir son durak olan kimsesizler mezarlığını bambaşka bir gerçekliğe oturtuverdi.

Kimsesizler mezarlığı, hepimizi her an yutabilecek bir tehde dönüştü. Adeta bir kıyımdan artakalan toplu mezarlık. Doksanlı yılların başından itibaren gelişigüzel rakamlarla adlandırılıp üst üste, yan yana gömülürveren, kimliği meçhul varsayılanların çoğunluğu doğal olmayan yollarla ölüme yakalanmıştı. Yani, işkenceden geçmiş, paralanmış, katledilmişlerdi. Hasan, kimsesiz değildi. Ailesi, onun ölüsünü bularak son yirmi yılda binlercesi kayda geçmiş kayıpların ailelerinin gerili tutulduğu çarmitan indi.

İnsanların devlet eliyle toplu olarak kayıp edilmelerinin ilk örneği, 7 Aralık 1941 tarihinde Nazi Generali Wilhelm Keitel'in emriyle başlatılan operasyon. Binlerce direnişçi, Nazi işgali altındaki Avrupa'ya gözdağı vermek, her türden direnişi sindirmek amacıyla gece yarılarında toplanıp kayıp edildi. Operasyonun adı, "Gece ve Sis"ti. Gece ve sis, faşizmin şiirinde, geceye kayıp et ve belirsizliğin sisiyle sarmala anlamına geliyordu.

Ama Hannah Arendt'in altını çizdiği gibi, Nazilerin, muarızlarının 'adsız sansız, sessiz sedasız ortadan kaybolmasını sağlamaya yönelik çabaları boşunaydı. Çünkü her zaman geriye hikayeyi anlatacak birileri kalacaktı.

Daha sonra 60'larda Guatemala ve Brezilya'da binlerce insan kayıp edildi. 73 darbesinden sonra Şili'de yüzlerce insan kayıp edildi. Pinochet, Arjantin generallerine el verdi. 76 darbesinden sonra Arjantin'de binlerce muhalif kayıp edildi. Sivil yönetime geçildikten sonra kimi itirafçı generallerden, kayıp edilen insanların büyük bir kısmının iğnelerle uyuşturularak uçaklardan okyanusa atıldığını öğrendik.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi de 1980 yılından bu yana, 90'larda yoğunlaşarak, insanları kayıp etmenin vahşetiyle şan aldı. Geceye tenezzül etmeyen adamlar, çoğunluk gündüz vakti insanları arabalarına tıkıştırıp götürdü. Sise güvenleri sonsuzdu. Hiçbir mahkemede terlemeyeceklerini, kullandıkları yöntemleri ele vermek zorunda kalmayacaklarını düşünüyorlardı besbelli. Uğursuz tarihimiz maalesef onları haklı çıkardı.

Hiç değilse şunu bildiğimizi itiraf edelim: Belleksiz toplum yoktur. Çocuklarını kurban etmeyi göze alan; yoksulluk, çaresizlik, cehalet gibi erdemlere sarılarak katliamların üstünden 'aman, bir tatsızlık çıkmasın' duygusuyla atlayıveren toplumlar vardır.

Bir insanı kayıp etmek, işkence tarihinde varılan son nokta. Zulmün en katmerlisi. Kayıp edilenin dünyayla bütün bağlarını koparmak, en ufak bir umut kırıntısına yer bırakmamak. Onu, dünyanın kaydından düşürmek. Yapayalnız bırakmak. Ardında kalanı, yakınlarını ise kendi umutlarıyla boğmak. Kendi umutlarıyla cezalandırmak. Bildiği, hazır olduğu hiçbir duyguya soluk aldırmanın bir mahpusluğa itmek.

Sevdiği, artık tanımadığı bir dünyada yaşamaktadır. Adetlerini, kurallarını bilmediği bir dünyada. Gündelik hayatın ayrıntıları; günü gün, geceyi gece kılan ufak şeyler incitmeye başlar. Her şey, beklemenin gergin durağanlığına yazılır. Bütün yaşamsal eylemler askıya alınır. Sevdiğinin hayatından ne kadar umudunu keser de, bir yanıyla; o mucizelere inanan, onu insan kılan yanıyla beklemeyi sürdürür. Konuştuğum bir ana, on beş yıl sonra dahi araba süren gözlüklü bir delikanlı gördü mü, yüreği hop ediyordu. İnsanları kendi umutlarına asıp, kendi umutlarıyla tüketmek, vahşetin en gözü kanlısı.

Bir zamanlar gördüğüm kayıp yakınlarının hemen hepsi oğullarının, kızlarının, kardeşlerinin yaşadığından ümidi kestiklerini söylüyorlardı. İnsan kalabilmek için. Sabahleyin oturup kahvaltı edebilmek için. Para kazanmak için, akşamları televizyon

karşısında kestirebilmek için, evi temiz tutabilmek için, komşuları ziyaret edebilmek için. Umutsuzca bir çabayla umutlarının kalmadığını söylüyorlardı. Hayatta kalabilmek için. İnsan kalabilmek için. Onlarla konuşurken, Melih Cevdet Anday'ın iki dizesi dönüyordu durmadan kafamda, iki çelik vida gibi: "Umudumuz sabrın tutamadığı ırmak/ Umutsuzluğumuz insan kalmak içindi."

Cumartesi Anneleri, haftalarca coplanarak, gözaltında dayak yiyerek Galatasaray'da toplandı. Artık oraya ayak basmaları yasak. Artık kayıpları; gözaltına alındığı bilinen, görülen, ama yetkililerce reddedilen; nefretle parçalanmış bedenleri kim bilir hangi ırmak yatağına, hangi ormana, hangi çukura atılmış olanları bize hatırlatacak kimse kalmadı orada. Ellerinde oğullarının-kızlarının çoğunluk yoksul bir fotoğrafçı dükkanında çekirilmiş soluk vesikalıklarından büyütülmüş suretleriyle, binlerce yıl yaşlanmış analar, babalar oturmuyor Galatasaray Lisesi'nin önünde. Onlar, belki hâlâ rüyalarında, kayıp evlatlarının bir akşam vakti hiçbir şey olmamış gibi kapıyı çalverdiğini görüyor. Sevdiğinin ölümünün yasını bile tutmasına izin verilmemiş, kimseden hesap soramayacağını bilerek hayatta kalanlar. Öte yanda, bir yakını kaybolmadığı için şükrederken her geçen gün kaybettikleri artan insanların toplumu.

Karanlık aralanmadı daha.

İşte bu taşlar, örtbas edilen, hiç yaşanmamışçasına kaydı silinen hayatların dünyamızda bıraktığı uğultulu boşluk üstüne nasıl yeni bir hayat kurabileceğimizi düşünerek yontuldu. Umudun mıymıntılığına asılmadan bu boşluğu nasıl hayatımız kılabiliriz tartmaya çalışarak.

Nisyana direnen taşlar, bunlar.

Hatırlıyoruz, biliyoruz, hesabını soracağız diyen taşlar.

Yazı: Yıldırım Türker

**Aşıkâr Sır sergisinin broşüründe yer almış sunuş yazısıdır.*

KIBRIS ÇALIŞMA ZİYARETİ:

BÖLÜNmüş BİR ADA VE KAYIPLAR

“Yurtiçi terminale mi uluslararası terminale mi gidiyoruz şimdi? Sadece kimlikle de giriş yapılabiliyormuş galiba? Sakın pasaportunuza damga bastırmayın Yunanistan’a giremezsiniz! Normal telefon hatlarımızı kullanabiliyor muyuz? Schengen’i olanlarımız da mı güneye geçemiyor yani? ...”

Bölünmüş bir coğrafyanın yarattığı kafa karışıklığıyla Türkiye dışında dünyanın geri kalanınca tanınmayan bir ülkeye seyahat ediyorduk. Bu sorular, Türkiyeliler olarak doğrudan çatışmanın bir tarafı sayıldığımızı bize gösteriyordu. İşgalci devletin vatandaşlarıydık kimilerince. Güney’e geçemememiz, Lefkoşa’ya girdiğimizde Yunanistan’a gidememe korkusu bundandı. Bir yandan da gittiğimiz yer Türkiye değil Kıbrıs’tı, kendi içinde tarihsel, coğrafi bütünlüğü olan bir ada.

Bu gündelik sorular ve sorunların kaynağı olan, uluslararası ve yerel düzeylerde yaşanan çatışmanın şekillendirdiği Kıbrıs’ta, çatışmanın yarattığı yıkım ve ihlallerle nasıl mücadele ediliyordu? Türkiye ve Kıbrıs’ta yürütülen hakikat mücadeleleri arasında yeni ilişkilere, köprülere vesile olmak amacıyla yola çıkmıştık. Özellikle kayıplara dair yürütülen hakikat mücadelesinin gösterdiği aşamadan ve kazanımlarından haberdardık, bu mücadeleyi yürüten kişilerle ve kurumlarla tanışmak istiyorduk. Ancak oraya gidince, sürece dair beklediğimizin ötesinde eleştirilere tanık olduk. Kıbrıs’ta, çatışma nedeniyle her iki kesimden o kadar çok sayıda kayıp vardı ki; bu meselenin tüm topluma yayılmış etkisini görmezden gelmek mümkün değildi. Ancak kayıpların yarattığı “mağduriyet”in hem devletler hem de Kıbrıs toplumu katında kabul edilmiş olması, kaybetmenin bir suç ve bu nedenle de bir faili olduğu gerçeğinin hasıraltı edilmesiyle bir arada gerçekleşiyor. Kıbrıs Kayıp Şahıslar Komitesi ’nin Kıbrıs’ta kayıpları bulmak ve cenazelerini ailelere teslim etmek konusundaki başarısının, kayıp yakınlarının karşılanmayan adalet talebini örten etkisini bir kez daha gördük.

KIBRIS KAYIP ŞAHISLAR KOMİTESİ

Kıbrıs Kayıp Şahıslar Komitesi (KŞK)/ Committee for Missing Persons (CMP), yalnızca 1974 ve öncesinde toplumlararası çatışmalarda kayıp olarak rapor edilen kişileri tespit etmeye çalışıyor. Kıbrıs Kayıp Şahıslar Komitesi'nin verilerine göre Kıbrıs'taki kayıp insanların sayısı 2002. Bunlardan 1510'u Kıbrıslı Rum, 492'si ise Kıbrıslı Türk. Kimliklendirilip ailelerine teslim edilen insanların 696'sı Kıbrıslı Rum, 269'u Kıbrıslı Türk. Bugüne kadar 1307 kazı yapılmış, bu kazılarda 1230 kişi bulunmuş.

KŞK, Nisan 1981'de, Birleşmiş Milletler himayesinde Kıbrıs'lı Rum ve Kıbrıs'lı Türk toplumlarının mutabakatıyla kurulmuş. Kıbrıs'taki kurumsal ve iki toplumlu tek komite. KŞK'nın kuruluşu, her iki toplum liderleri arasında yapılan 31 Temmuz 1997 Anlaşması'na dayanıyor. Anlaşma, bilinen gömü yerine ilişkin bilgi alışverişi ile Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk kayıp şahısların iadesini öngörüyor.

Bugünkü yönetim yapısı, dönüşümlü başkanlık ile üç kişilik bir komiteden oluşuyor. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bağlı BM yetkilisi, KKTC Cumhurbaşkanı ve Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı tarafından atanan birer yetkili. Çalışmalar, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk bilim insanlarını içeren iki toplumlu ekipler tarafından yürütülüyor. Genetikçiler, doktorlar, arkeologlar, antropologlar, psikologlar ve çalışanlarıyla bu, 130-150 kişilik bir ekip anlamına geliyor.

KŞK'nın kuruluş amacı, kayıp şahısların kaderlerini tespit etmek. KŞK, 1963-1964 ve 1974'te meydana gelen çatışmalar sonucunda 'kayıp' olarak listelenen şahısların, gömü yerlerinden çıkarılması, kimliklerinin belirlenmesi ve iade edilmeleri sürecini yürütüyor. Kurbanların akrabalarının sevdiklerinin kalıntılarını almalarını, uygun cenaze törenleri düzenlemelerini ve uzun süren keder ve belirsizlik halinin sonlandırılmasını hedefliyor.

Komite, ölüm sebebini tespit etme girişiminde ve kayıp şahısların ölümlerine ilişkin sorumluluk atfında bulunmuyor. Ancak kayıp şahısların akıbetinin belirlenmesinden sonra, AİHM'de açılmış davalar var.

Ekibimiz Hafıza Merkezi'nden Kerem Çiftçiöğlü, Özlem Kaya, İnsan Hakları Derneği (İHD) İstanbul'dan Hanım Tosun, İHD Amed'ten Ezgi Sıla Demir, Ercan Yılmaz, Friedrich Ebert Stiftung (FES) İstanbul Ofisi'nden Mert Onur ve tüm bu ziyareti video ile belgelemek için bize eşlik eden Mert Kaya'dan oluşuyordu. Lefkoşa'ya 4 Kasım akşamı vardık, 5-6 Kasım'da birbiri ardına yaptığımız toplantılarla pek çok Kıbrıslıyla tanıştık, konuştuk, tartıştık.

1960'da bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye'nin imzaladığı anlaşmalar sonucunda kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, çok kısa bir süre sonra Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türkler arasında yoğun şiddet olayları baş gösteriyor. Nitekim daha "1950'li yıllarda, toplam nüfusun yüzde 18'ini oluşturan Kıbrıslı Türklerin resmi siyasi projesi adanın bölünmesi olan "taksim" iken, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Kıbrıslı Rumların siyasi liderleri Yunanistan'la birleşme, yani enosis'i destekliyordu." [1] '60'lar toplumlar arasında çatışmayla sürdü ve iki toplum da pek çok kayıp verdi. 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıslı Rum milliyetçiler tarafından, ülkenin Yunanistan topraklarına katılması için düzenlenen darbe sonrası Türkiye ordusu, 20 Temmuz 1974'de Kıbrıs'a çıkartma yaptı. 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ayrı bir devlet olarak kuruluşu, tek taraflı olarak ilan edildi.

Bu iç ve dış çatışma tarihinin içinde kaybedilme de tüm taraflarca kullanılan bir yöntem olageldi. Kıbrıs'ta bu suç kaybetme suçu olarak tanımlanıyor. Zira çatışan iki toplumdan da faillerin olduğu, hatta 74'ten sonra Türkiyeli sorumlular gibi yabancı aktörlerin de işin içine girdiği daha karmaşık bir tablo var.

Bu ziyareti, tam da bu gibi farklı bağlam, biçim ve coğrafyalarda işlenmiş kaybedilme suçunu ortak bir çerçevede anlamamanın önemi üzerine hazırladığımız bir yayını vesile ederek düzenledik. Özgür Sevgi Göral'ın kaleme aldığı rapor, Rusya, Ermenistan-Azerbaycan-Gürcistan, İran, Lübnan, Türkiye, Kıbrıs ve Cezayir gibi yakın coğrafyamızda gerçekleşmiş kaybedilme suçunun örüntülerini, ortak ve farklı yönlerini ele

KAYIP KİŞİLER (MISSING PERSONS) VE ZORLA KAYBETMELER (ENFORCED DISAPPEARANCE)

Zorla kaybetme, bir kişinin devlet tarafından kaçırıldığı ya da gözaltına alındığı ve devletin bunu kabul etmediği ya da bu kişinin akıbetine dair bilgi vermeyi reddettiği durumları tanımlayan bir suç. Kayıp kişiler (missing persons) ise en genel tanımı itibarıyla devletin doğrudan dahlini ima etmeyen, farklı sebeplerle bulunamayan kişiler için kullanılıyor. Kayıp bir kişi bir silahlı çatışma sonucunda da kaybolmuş olabilir, bir ülkeden bir başkasına göç ederken veya bir doğal afet sonucunda da. Kayıp kişiler, bir suç teşkil eden ve devletin sorumluluğunu işaret eden bir olay sonucu kaybolmuş olmak zorunda değil.

alıyor. Rapor fikrinin ilk ortaya çıkışı ise bizi bir sene daha öncesine, bu ülkelerde kayıplar üzerine çalışan farklı kurumların Hafıza Merkezi'nin davetlisi olarak 2017 yılında İstanbul'da bir araya geldiği bir toplantıya götürüyor. Kıbrıs'a yaptığımız ziyaret, işte böyle bir anlama ve ortaklaşma çabasının parçası.

Kayıplar meselesinin Kıbrıs'ta ilk olarak ortaya çıkışında gazeteci Sevgül Uludağ'ın[2] kişisel çabası büyük rol oynuyor. Lefkoşa'ya gittiğimizde iki toplumdaki kayıp aileleriyle yaptığımız görüşmelerde, kayıplar meselesinin gündemleştirilmesinde ve kayıpların ortaya çıkmasında Uludağ'ın çabası ısrarla vurgulandı. Bu sürecin seyrinde, Kıbrıs'ta iki toplumlu yaşamın değişen dinamikleri de çok önemli bir rol oynamış. Birlikte yaşam, adada 1963 öncesinde deneyimlenmiş ancak çatışmalı dönemle erozyona uğramış ve 1974-2003 arasında iki toplum bir araya hiç gelememiş. Bu durum, 2003'te sınırların kontrollü bir şekilde açılmasıyla değişmeye başlıyor. Mesleğinin ilk yıllarını kayıplar meselesinden habersiz yürüten Uludağ, işte böyle bir ortamda, bu konuyu ilk kez tesadüfen öğrendiğini söylüyor. Onun ve iki toplumdaki bir grup kayıp yakınının öncülüğünde, kayıp hikâyeleri toplanmaya başlıyor. İki tarafın da yaşadığı bir deneyim olması, toplumların karşılıklı bir empati geliştirmesinin, her iki tarafı da aynı şekilde mağdur eden bir durum yaşandığının kabul edilmesinin de bir yolu oluyor. 2003 yılında sınırın açılmasını takiben, iki toplum bir araya daha çok geliyor ve bu durumun sonucunda, 2006 yılında kayıp yakınları örgütlü bir yapıya kavuşuyor. Bugün iki toplumdaki kayıp aileleri "Birlikte Başarabiliriz" (*Together We Can*) adıyla örgütleniyor.

Ziyaretimizde kayıp aileleriyle geçirdiğimiz zaman, bizim için özellikle önemliydi. Hepsini *Together We Can*'in önemli taşıyıcıları olan, programımızı hazırlamamızda büyük emeği geçen Erbay Akansoy, babası Hüseyin Akansoy[3], Sevgül Uludağ ve Christos Efthymiou[4] ile bu kapsamda önce bir küçük buluşma gerçekleştirdik. Bu görüşmede Efthymiou'dan, kayıplar meselesinin

önceleri sadece Rum tarafında ve Rum kayıpları bağlamında sahiplenildiğini öğrendik. Rum tarafındaki bu duruma karşılık, Türk tarafında da kayıplar, "kayıp" olarak değil, "şehit" olarak adlandırılmış. Küçük bir grup olarak yaptığımız bu buluşmanın ardından, Kıbrıslı kayıp yakınlarıyla geniş katımlı ve kapalı bir toplantı gerçekleştirdik. Toplantıda Türkiye ve Kıbrıs'ta kayıplar meselesine dair sunumlar yapıldı. Duygusal olarak hepimizde en çok iz bırakan ise 1995 yılında kaybedilen Fehmi Tosun'un eşi Hanım Tosun ile Kıbrıslı ailelerin hikâyelerini birbirleriyle paylaştığı bölümler oldu. Kaybedilmenin geride kalanlarda yarattığı yıkımı, kayıp yakınlarının bu acı deneyimden sonra nasıl ayakta kaldıkları ve mücadelelerine nasıl bir kararlılıkla devam ettiklerini dinlemek hem çok ağır hem de güç verici bir deneyimdi.

Kıbrıs'a giderken Kayıp Şahıslar Komitesi ile tanışmayı ve çalışmalarını yerinde görmeyi de heyecanla bekliyorduk. Ayrıca KŞK tarafından yürütülen bu çalışmalarla ilgili, kayıp yakınları tarafından olumlu duygularla karşılaştığımız tahmini yapıyorduk. Bununla beraber orada olduğumuz iki gün boyunca, KŞK'nin yaptığı çalışmanın öneminin altı çizildiği kadar çok önemli eleştiriler de dinledik.

KŞK faaliyetlerine yönelik eleştirilerin başında, çalışma biçiminin, failere dair bir tartışma yürütülmesine izin vermeyecek biçimde yapılması yer alıyor. Kayıpların sorumlularıyla ilgili hesap verebilirlik mekanizmalarını savunmak üzere bir grup avukat tarafından kurulan "Truth Now" (Hakikat Şimdi), tam da bu odakla çalışan bir örgüt. KŞK kendisine verilen bilgilerin hangi kaynaklardan geldiğine dair herhangi bir açıklama yapmıyor. Bu durum, kaybedilmeden sorumlu kişiler için *de facto* af olarak değerlendiriliyor, zira bu fiili af durumu, sorumluların ifade vermelerini teşvik için kullanılıyor. *Truth Now*, KŞK'ye ifade verenler arasında failerin olup olmadığına dair bilgi talebinde bulunmuş olmasına rağmen, gizlilik nedeniyle bu taleplerine cevap alamamış. Aslında bu, kişilerin açık kimlikleriyle ilgili bir bilgi talebi değil, bilginin failerden gelip gelmediğini öğrenmek, bu şekilde *de facto* af uygulamasının etkili bir yöntem olup olmadığını bilmek istiyorlar. *Truth Now*, KŞK'nin yetki belgesinin sınırlılıklarına işaret ederek ne şekilde yeniden düzenlenebileceğine dair bir öneri de geliştirmiş.[5] Bu öneri, komitenin ortaya çıkardığı hakikate dair daha geniş bir tanım yaparak yargılama yetkisini dışarıda bıraksa da en azından yargılamaların önünü kapatmamak üzere, kaybedilmenin nasıl gerçekleştiğine dair bir araştırma yapılmasını da içeriyor.

Kayıplarla ilgili hukuki süreç yürütülebilmesinin önündeki engellerden biri de adanın bölünmüş yapısı. Son dönemde gazetelere kayıplarla ilgili demeç veren failer, bu durumun göstergelerinden biri olmuş. Bu kişiler çoğunlukla ortada bir suç tanımı olmaması,

buna dair bir yargılama yapılmayacağına inandıkları ve yaptıklarına dair bir tür gurur hissettikleri için bu demeçleri verebiliyor. Bu açık ifadelere yönelik iki kesimden savcılar, kendi yetki alanlarına girmediği gerekçesiyle herhangi bir soruşturma başlatmıyor.

Elbette eleştiriler, kaybedilenlerin bedenlerine ulaşmanın özellikle de aileler için önemini azımsamak anlamına gelmiyor. KŞK'nin izni ve komitede çalışan bir görevlinin eşliğinde, Lefkoşa'da bir kazı yerini de ziyaret ettik. Neyle karşılaşacağımızı bilmeden, hafif bir gerginlikle gittiğimiz kazı, şehrin göbeğinde, gündelik hayatın normal seyrinde devam ettiği küçük bir sokakta devam ediyordu. Sokağın kullanımını aksatmamak için küçük bölgeler kazılıyor ve kaybedilenlerin beden parçaları çıkarıldıktan sonra hemen kapatılıyordu. Kazı ekibi, iki toplumdaki Kıbrıslılardan oluşuyor ve kazılar büyük bir titizlikle gerçekleşiyor. Türkiye'de iş makinelerinin özensiz kepçe darbeleriyle yaptığı kazıları bilen bizler için bu işleme nasıl bir titizlikle yaklaşılması gerektiğini görmek çok etkileyiciydi. Görüştüğümüz kazı ekibi yöneticisinin açıklamalarında bizim için çarpıcı bir başka yön, ekibin bilimsel konulardaki titizliğine kayıp yakınlarının duygularına ilişkin gösterdikleri titizliğin de eşlik etmesiydi. Kıbrıs küçük bir yer, burada neredeyse herkesin tanıdığı bir kayıp var ve bu durum hem kaybedilmenin o coğrafya için nasıl yaygın bir şekilde işlenmiş bir suç olduğunu hem de duygusal etkisini doğrudan yaşayanların ne kadar büyük sayıda olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla kazılarda görev alan ekip, yaptığı işi mesleki profesyonelliğin ötesinde bir hassasiyetle yürütüyor.

Kıbrıs'ta neredeyse bütün görüşmelerimizi Dayanışma Evi'nde yaptık. Burası, 2003'te sınır geçişlerinin açılmasının ardından bir grup barış aktivistinin ön ayak olmasıyla Lefkoşe'nin kalbindeki ara bölgede, yeşil hatta kurulmuş bir toplum merkezi. Farklı sivil toplum kuruluşlarının ofislerine ev sahipliği yapan bina hem bir cafe ve kültür merkezi hem de kuzey ve güneyden insanların bir araya gelip ortak çalışabildiği, proje geliştirebildiği bir çalışma alanı. Bu özelliklerinin yanında burası, ziyaret programını oluşturmada bize çok destek veren Erbay Akansoy'un çalıştığı Kıbrıs Diyalog Forumu'nun da ofisine ev sahipliği yapıyor. Tam bu noktada ekibimizin Kıbrıs ayağına ayrı bir parantez açmamız gerek. Samimiyetle itiraf etmek gerekirse hazırlık süreci ve orada geçirdiğimiz iki gün içinde yanımızda desteğini bir an için eksik etmeyen Erbay olmasa, bu programı hayata geçirmek mümkün olmazdı. Yine Kıbrıs Diyalog Forumu'ndan Maria Zeniou ve Başak Ekenoğlu'na her ihtiyacımıza bir arkadaş yakınlığıyla karşılık verdikleri için minnettar kaldık.

Kıbrıs'tan ayrılırken kafamızdaki soruların bir kısmına cevap bulmuş, Kıbrıs'ın tarihine ve gündelik politikasına dair pek çok yeni bilgi edinmiştik. Ancak bu ziyaret

aklımızda yeni sorular da oluşturdu: Hakikat ve adalet arasındaki, farklı bağlamlarda da görmeye alışık olduğumuz gerilim nasıl çözülür? Fail ve mağdur konularının karmaşıklığı ve bir aradalığı 'ortak acı'ları tanımayı kolaylaştırıyor olabilir mi? İki toplumdaki kayıp yakınlarının yan yana duruşu, Türkiye'deki mücadele perspektifi için bize ne söylüyor ya da bir şey söylüyor mu? Türkiye devletinin Kıbrıs'taki tutumu ve politikası, Kürt meselesinin çözümü konusundaki tutumu ve politikasıyla birlikte düşünülebilir mi? Bu karşılaştırma barış talebimizi güçlendirecek şekilde kullanılabilir mi? Tüm bu soruların yanında, orada tanıştığımız herkesin kişisel hikâyesinden kararlı mücadelesine, ayrı ayrı üzerimizde bıraktığı büyük etki var elbette.

Yazı: Özlem Kaya, Kerem Çiftçiöglü

¹ Göral, Özgür Sevgi, Hakikat için Umudun Var mı? Kafkaslar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Zorla Kaybetmeler ve Kayıp Kişilere İlişkin Karşılaştırmalı bir Analiz, s. 168

² Sevgül Uludağ'ın konuyla ilgili yazdığı kitaplar için bkz. https://www.amazon.co.uk/Books-Sevgul-Uludags?rh=n%3A266239%2Cp_27%3ASevgul+Uludag

³ Hüseyin Akansoy ve Petros Suppuris'in, BBC Türkçe'ye kırk yıl önce yaşadıklarını ve geleceği nasıl gördüklerini anlattıkları video haber için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=KkINBALT_DQ

⁴ Christos Efthymiou tarafından kaleme alınan Kıbrıs'taki iki toplumlu hayatı anlatan makale için bkz. <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/reflections-on-bicommunal-relations-in-cyprus/>

⁵ Truth Now'un hazırladığı yetki belgesi önerisi için bkz. <http://www.truthnowcyprus.org/index.php/en/a-truth-commission-for-cyprus/item/27-proposal-for-amending-the-terms-of-reference-of-cmp>

ZİYARET ETTİĞİMİZ KURUMLAR

İki Toplumlu Kayıp Yakınları ve Savaş Kurbanları Örgütü BİRLİKTE BAŞARABİLİRİZ.

Home for Cooperation [Dayanışma Evi]: <http://www.home4cooperation.info/>

Cyprus PRIO [PRIO Kıbrıs]: <https://cyprus.prio.org/>

Truth Now [Hakikat Şimdi]: <http://www.truthnowcyprus.org/>

Committee on Missing Persons [Kayıp Şahıslar Komitesi]: <http://www.cmp-cyprus.org>

Association for Historical Dialogue and Research [Tarihsel Diyalog ve Araştırma Merkezi] <https://www.abdr.info/>

Cyprus Dialogue Forum [Kıbrıs Diyalog Forumu] <https://www.cydialogue.org/>

TÜRKİYE'DE HAFIZALAŞTIRMA

Hafıza girişimlerinin manzarasına yönelik değişen odağımızı öne çıkaracak şekilde 2019 yılında, Türkiye'de Hafızalaştırma web sitesine on iki yeni çalışma ekledik.

Türkiye'de Hafızalaştırma, son yüz yıl içerisinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana ağır insan hakları ihlallerine uğrayan birçok grup ve bireyle ilgili oluşturulan hafızalaştırma örneklerinin altını çizen bir proje olarak, World Policy Institute [Dünya Politika Geliştirme Enstitüsü], Fetzer Institute [Fetzer Enstitüsü] ve İstanbul merkezli Hafıza Merkezi'nin işbirliğiyle 2013 yılında başladı. Derleme fikri ilk olarak Hafıza Merkezi'nin Aralık 2011'de düzenlediği bir atölyeye katılan Belinda Cooper (World Policy Institute) tarafından önerildi. Projenin amacı, Türkiye'de dışlayıcı, milliyetçi, tek boyutlu bir ulusal hafızanın egemen olduğu hafıza sahasının demokratikleşmesine katkı sunmak amacıyla, farklı aktörler tarafından hayata geçirilen hafızalaştırma çabalarını derlemekti.

Özcan Alper - Kavil: Yıkıntılar Arasında

Bu ilk atölye çalışmasını, Şubat 2013'te, Mardin'de farklı politik, etnik ve dini gruplardan hafızalaştırma ile ilgilenen Türkiyeli katılımcıları bir araya getiren ikinci bir atölye takip etti. Atölyelerde çeşitli siyasi girişimlerden, farklı etnik ve dini kimlikleri temsil eden ve aktif bir biçimde hafızalaştırma çalışmaları yürüten bir katılımcı grubu bir araya geldi. Zor ve tartışmalı tarihsel süreçlerle baş etmeye çalışan üç ülkeden, Almanya, İsrail ve Bosna'dan hafızalaştırma çalışmaları gerçekleştirmiş sivil toplum temsilcilerinin katılımıyla yürütülen çalışmaların sonucunda, **Türkiye'de Hafızalaştırma** web sitesi ortaya çıktı.

Sitenin 2013'te yayına giren ilk sürümünde, geçmişte yaşanmış ve bugün inkâr edilen, bastırılan veya yanlış yorumlanan zulümlerle ilgili yirmi altı çalışma yer alıyordu. Bu girişimler çoğunlukla daha geleneksel hafızalaştırma biçimleri olan heykeller, ibadet yerleri, parklar, anıtlar ve müzeleştirilmiş eski cezaevleri gibi fiziksel anımlardı. Takip eden yıllarda, Hafıza Merkezi hafızalaştırma çalışmalarının yeni teknolojiler ve yaratıcı yöntemlerle ilişkileneceği alanında da çalışmalar yürüttü. Oyun, sanal gerçeklik gibi mecraların ağır insan hakları ile yüzleşme için sunabileceği imkanlar üzerine paneller düzenledik. Hâlâ insan hakları örgütleri ile yaratıcı disiplinler arasında ortak iş yapma pratikleri kurarak insan hakları alanının yaratıcılık ve hikâye anlatıcılığı

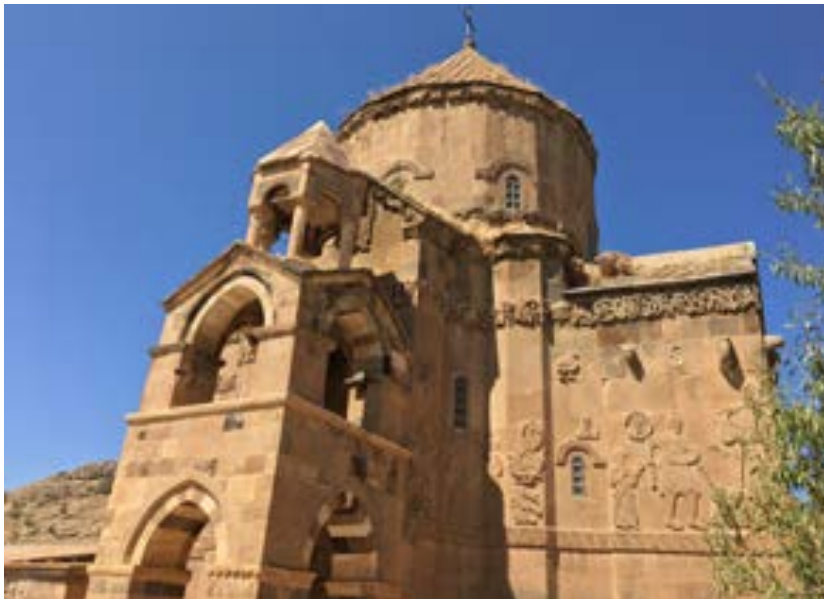
12 Eylül Utanç Müzesi

kapasitelerini geliştirmeye çalışıyoruz. Böylece 2018-2019 yıllarında hafızalaştırma alanına yönelik odağımız genişledi. Bu bağlamda [Türkiye’de Hafızalaştırma](#) sitesini de güncellemeye ve siteye yeni içerikler eklemeye karar verdik. Hafıza girişimlerinin manzarasına yönelik değişen odağımızı öne çıkaracak şekilde, 2019 yılında, siteye on iki yeni çalışma ekledik. Böylece site, otuz yedi hafızalaştırma çalışması hakkında bilgi bulabileceğiniz bugünkü halini aldı.

Sitenin bu güncellenmiş sürümüne dahil olan hafızalaştırma çalışmaları, “80’lerde Lubunya Olmak” ve “90’larda Lubunya Olmak” kitapları, Anıt Savaş: Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt, Bak.ma: Özgürlük Mücadelelerinin Dijital Medya Arşivi, Cins Adımlar: Toplumsal Cinsiyet ve Hafıza Yürüyüşleri, Barış Portreleri: 10 Ekim 2015’te Kaybettiğimiz Yaşamlara Bir

Bakış, Hafıza Kaydı: Ortak Hikayenin Peşinde, Karakutu Hafıza Yürüyüşleri, Kavil: Yıkıntılar Arasında, Türkiye Kültür Varlıkları Haritası, Umut Arşivi, 23,5 Hrnt Dink Hafıza Mekanı ile Vicdan ve Adalet Nöbeti oldu.

Hakikat, adalet ve hafıza mücadelesinde toplumun geniş kesimlerinin geçmişteki hatalardan öğrenme sürecine dâhil edilmesi, “Bir daha asla” mottosunun hayat bulması için son derece önemli. Bu sitede listelenen farklı hafızalaştırma çalışmalarının pek çoğu, acılı bir geçmişle yüzleşme pratikleri olarak dijital, kalıcı veya dönemsel çalışmalar şeklinde okunabilir. Bir seçki formundaki bu sitenin, insan hakları ve geçmişte yaşanmış adaletsizliklerle ilgili merak, anlama ve sorgulama becerilerinin gelişmesinde anma faaliyetlerinin nasıl bir rol üstlenebileceğine dair olan önemli tartışmaya katkı sunacağını umuyoruz.

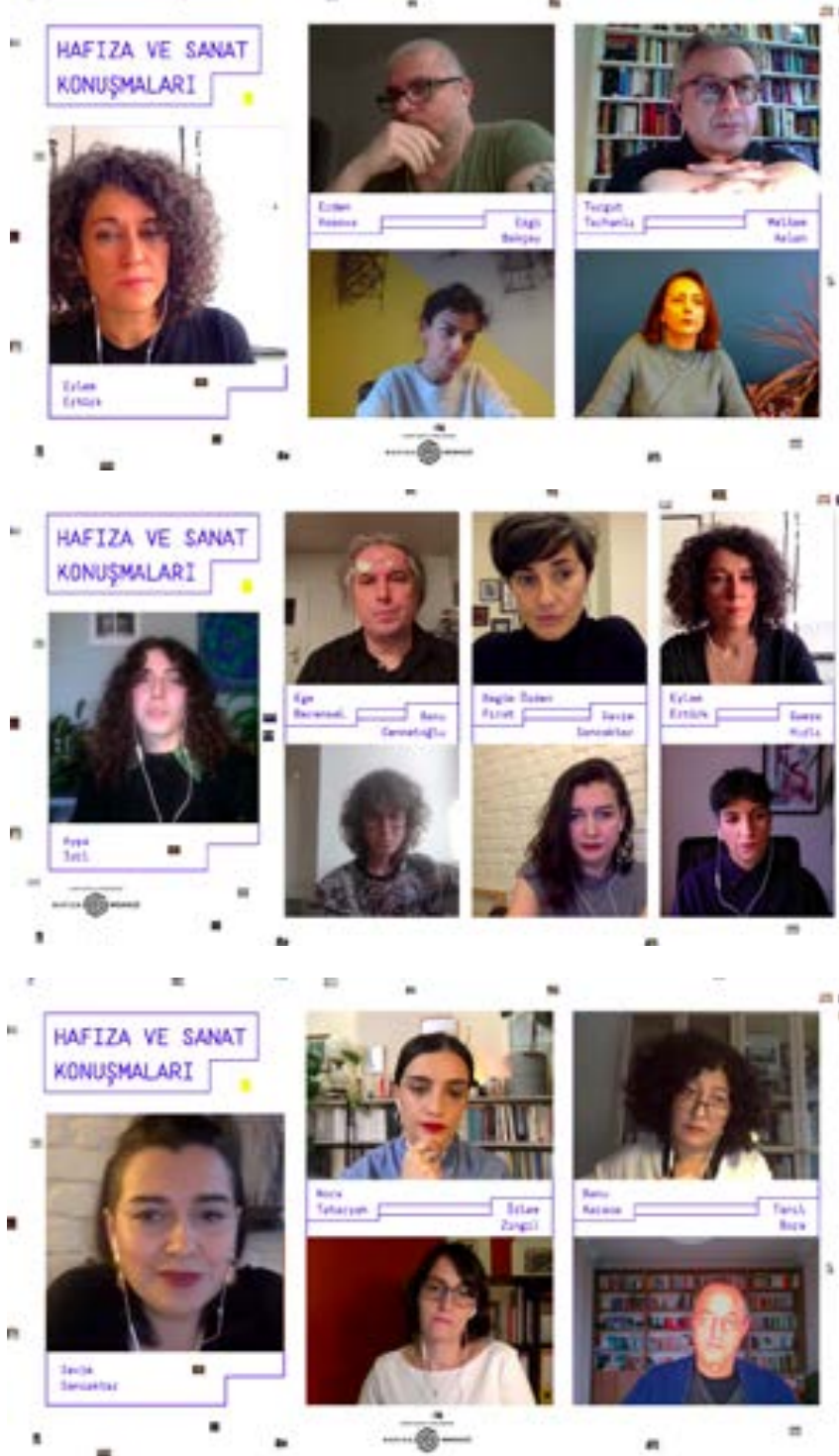

Abtamar Kilisesi

TÜRKİYE'DE HAFIZA VE SANAT

Türkiye'de Hafıza ve Sanat çalışmalarına, toplumsal hafızanın sanattaki yansımalarını incelemek ve tartışmaya açmak üzere başladık.

Toplumsal hafızanın iktidarlar tarafından birçok kez kesintiye uğratıldığı Türkiye'de, bir süredir, Türkiye'de sanat alanıyla insan hakları hareketini bir araya getiren projeler tasarlıyor, yürütüyoruz. Türkiye'de Hafıza ve Sanat çalışmalarına da bu kapsamda, toplumsal hafızanın sanattaki yansımalarını incelemek ve tartışmaya açmak üzere başladık.

Çalışma kapsamında 2000-2019 yılları arasında, insan hakları sorunsalı kapsamında, toplumsal hafıza üzerine üretilmiş ve Türkiye'de sergilenmiş/ gösterime girmiş sanat yapıtlarını tarayarak bir seçki oluşturmayı; bu araştırma üzerinden bir kamusal konuşma programı ve kitap yayınlamayı; sivil toplum, akademi ve sanat çevrelerinin bir araya gelerek bu eksende tartışabilecekleri alanlar açmayı hedefledik. Toplumsal hafıza, hak mücadelesi ve sanat alanında çalışan kişileri bu çerçevede buluşturmanın, farklı alanların birbirinden beslenerek yeni bir dil oluşturmasına, yaratıcı tartışma olanaklarının araştırılmasına ve hafızaya dair üretimlerin farklı sınıflar ve katmanlarda görünür kılınmasına katkıda bulunmasını hedefliyoruz.

Aynı zamanda sanat yapıtlarının içinde üretildikleri ya da konu edindikleri toplumsal, politik ve sanatsal bağlamın günümüzde yeniden yorumlanması ile Türkiye'de devam eden hak ihlallerinin sistematikleşmesinin, kolektif hafızamıza olan etkilerini anlamaya katkıda bulunmayı umuyoruz. 2018 yılı biterken başladığımız araştırma ve 2020 boyunca süren derleme ve konuşmalar, 2021'in ilk aylarında projenin sonuçları içeren bir kitap halini alacak.

Araştırmanın bu ilk evresinde, araştırma ekibini oluşturan Ayşe İdil İdil, Eylem Ertürk ve Sevim Sancaktar yirmi yıllık geniş bir dönemin taranması ve kurumların birçoğunun halihazırda

arşivlerinin bulunmaması sebebiyle öncelikli olarak belirlediğimiz kırk kurum, mekân, festival ve inisiyatifin, 2000 yılından beri yaptığı tüm sergi ve gösterilerdeki sanat eserlerinin içeriklerini taradı. Bienaller, müzeler, festivaller, performans ve gösteri mekânları, galeriler ve sanat inisiyatiflerinin kendi web siteleri, basılı broşür ve katalogları asıl kaynak olarak alınırken dergiler ve farklı yayınlarda yapıtlar hakkında çıkmış yazılar ya da birebir görüşmelerde alınan bilgiler, ikincil kaynak olarak seçkiye dahil edildi. Toplam kırk kurum/inisiyatiften bin 670 sergi ve gösterim taranarak, çerçeveye giren 400'den fazla sanat yapıtının bilgileri listelendi.

İkinci adımda ise Türkiye'nin son yirmi yılda geçirdiği dönüşüme paralel olarak, sanat ve toplumsal hafıza arasındaki ilişki ve etkileşimleri daha iyi anlamak

amacıyla seçkiyi yorumlamalara açtık. Bu doğrultuda Eylül–Aralık 2020 döneminde, sivil toplum, sanat ve akademi dünyasından davet ettiğimiz on beş kişiyle beş farklı çalışma grubunda, belli temalar altında seçkiyi inceledik, değerlendirdik ve farklı yorumlama olasılıklarını tartıştık.

Chrest Vakfı'nın desteğiyle hayata geçen çalışmaların kamuya açılan üçüncü adımında, her konuşmacının yürütülen tartışmaların ardından hazırladığı bir sunumu paylaştığı bir konuşma serisi düzenledik. 16-25 Aralık tarihleri arasında pandemi koşullarında çevrimiçi olarak düzenlenen konuşma serisinde yapılan sunuşlar, bir kitapta toplanarak yayımlanmaya hazırlanıyor.

HAFIZA VE SANAT KONUŞMALARI

16 / 19 / 22 / 23 / 25 Aralık 2020
17:00 - 19:00

16 Aralık 2020 17:00 - 19:00

Baru Karaca
"Sürgiden Şiddet Tarhinde Bağ Ortaklığı, Mühimlik, Paydaşlık"
Nora Tataryan
"Şiddetin Teasli, Hafızanın İnşası"
Tanal Bora
"Hafızayı Planlamak ve Haykelleştirmek"

19 Aralık 2020 17:00 - 19:00

Zeynep Güneç
"Ümit Eden Beden Tekinlik Mekânlara Kayıyor ya da Boyluğa Övgü"
Özlem Hacıp
"Antigone'nin Hafızası"
Azra Zengin
"İrwan Ötesi Bedenlerle Hafızanın İnkılabı"

22 Aralık 2020 17:00 - 19:00

Dilan Yıldırım
"Adet Kuru, Üzüm, Saç, İp ve İğne: Kadına Tanıklığın İnşası"
Umut Tümay Arslan
"Çocukluğun Zamanı"
Zeynep Sayın
"Selleğin Ölümlü, Ölümlü Sellağı"

25 Aralık 2020 17:00 - 19:00

Ege Berensel
"Faslin Listesi, Madanın Sesi: Arşivin Teknikleri"
Begüm Özden Fırat
"Arşivin Üstü"
Baru Cennetoğlu
"Hayallerin-Sz, Arşiv ve Sanat"

25 Aralık 2020 17:00 - 19:00

Erden Kosova
"Türkiye'de Sanat Alanında Devlet Şiddetinin Ele Alınması: Dönemler Arasında Süreklilikler ve Faciyeleşmeler"
Ezgi Bekçay
"2000 Sonrası Türkiye'de Sanatın Politikası: Karşı Sanat Çalışmaları Örneği"
Turgut Taçhanlı
"Sanatsal İfade ve Yaratıcılık Özgürlüğü Bağlamında Şiddet, Hafıza ve Sanat"

CHREST

HAFIZA MERKEZİ

ADALET ARAYIŞINDA AŞIKÂR SIRLARI KONUŞMAK

1990'larda devlet görevlilerinin dahliliye yaygın ve sistematik olarak işlenen hukuk dışı infaz ve zorla kaybetmelere ilişkin davalarla başladığımız izleme çalışmalarının kapsamı, son iki yıl içinde genişledi.

Yakın geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerine dair yürütülen ceza yargılaması süreçleri izlenerek derlenen bilgiler, *Faili Belli* başlıklı bir dijital arşivde derleniyor. Hafıza Merkezi'nin özellikle hukuk alanında sürdürdüğü çalışmaların bir ürünü olarak sunulan ve internet üzerinden erişilen arşivde, davalarla ilgili arka plan bilgisi, yayınlanan haberlerin derlemesi ve izleme raporlarının yanı sıra analiz yazıları, makale çevirileri ve hukuki kaynaklar kamunun erişimine sunuluyor. Hafıza Merkezi'nin, 1990'larda devlet görevlilerinin dahliliye yaygın ve sistematik olarak işlenen hukuk dışı infaz ve zorla kaybetmelere ilişkin davalarla başladığı izleme çalışmasının kapsamı, son iki yıl içinde genişledi.

2000'li yıllarda, güvenlik güçlerinin orantısız ölümcül güç kullanımından kaynaklanan yaşam hakkı ihlallerine ilişkin yürütülen yargı süreçleri de dava izleme çalışmasına dahil edildi. Toplantı ve gösteriler sırasında ya da özellikle çatışma bölgelerinde olmak üzere gündelik hayatta, bu nedenle meydana gelen ölümlerle ilgili açılan kritik davalar, failibelli.org kapsamında yer almaya başladı. İki farklı dönemde meydana gelen benzer ihlallerle ilgili yargının tutumunun izlenmesi, faililere tanınan cezasızlık zırhının nasıl sürdürüldüğünü anlama ve ifşa etmeye imkân tanıyor.

Türkiye'de yıllarca JİTEM diye bir yapılanmanın varlığı reddedildi. Geçmişle yüzleşiyoruz iddiasıyla başlayan ve Ergenekon yargılamalarıyla devam eden süreçte, JİTEM'in varlığı iktidar tarafından kabul edildi ve Kızıltepe JİTEM Davası'nda olduğu gibi, daha önce varlığı inkâr edilen JİTEM'in teşkilatlanma yapısı, devlet içindeki yeri, illegal faaliyetlerine dair detaylı bilgiler içeren iddianameler, mahkemelerce kabul edilerek yargılama süreçleri başladı. Yıllarca sürüncemede bırakılan soruşturmanın canlandırılması ve "umut verici" iddianamelerle açılan bu davalar, mağdur yakınları için adaletin tecelli edebileceği beklentisi doğurdu.

2018 yılına gelindiğinde, geçmişle hesaplaşma zemini sunması beklenen bu davaların dördü, beraat kararıyla

sonuçlanmış ve devam eden davalarla ilgili karamsarlık artmaya başlamıştı. Hafıza Merkezi olarak biz de bu gündemde, üyesi olduğumuz Cezasızlıkla Mücadelede Güçbirliği Ağı'yla birlikte bir dizi söyleşi gerçekleştirerek sorduk: Madem JİTEM var ama ağır insan hakları ihlallerinde rolü yok; peki ağır insan hakları ihlallerini kim işledi?

90'LI YILLARDA JİTEM OLGUSU VE YARGILAMALAR

Söyleşi dizisinin ilki, Kızıltepe JİTEM Davası'nın 09 Eylül 2019'da cezasızlıkla sonuçlanmasının ardından; Mardin Barosu'ndan Av. Erdal Kuzu, Ankara Barosu'ndan Av. Nuray Özdoğan ile gazeteciler İrfan Aktan ve Gökçer Tahincioğlu'nun katılımıyla gerçekleşti. Ankara Barosu Eğitim Merkezi'nde düzenlenen söyleşide, Kızıltepe JİTEM davası bütün boyutlarıyla ele alındı.

"90'lı Yıllarda JİTEM Olgusu ve Adalet Arayışı" adlı söyleşinin 20 Eylül 2019'da, Mülkiyeliler Birliği'nin ev sahipliğinde gerçekleşen ikinci oturumunda, moderatör olarak yer alan gazeteci Gökçer Tahincioğlu'na meslektaşları Ayşegül Doğan eşlik ederken konuşmacılar; Av. Eren Baskın, Av. Sertaç Ekinci, Av. Selim Okçuoğlu ve Av. Yunus Muratakan idi.

KAYIP VE MÜCADELE: ADALETİ ARAMAK

Ankara JİTEM Davası'nın karar duruşması öncesinde, 13 Aralık 2019'da, Mülkiye Kültür Merkezi konferans salonunda, bu kez panele kayıp yakınlarından da konuşmacılar katıldı. Gazeteci Ayça Söylemez'in moderatörlüğünde Begüm Erdoğan ve Leyla Yıldırım'ın konuştuğu ilk oturumu, Filiz Gazi'nin moderatörlüğünde Rahşan Anter, Eren Aysan, Alaz Erdost ve Zeynep Altıok'un söz aldığı ikinci bir oturum izledi.

Adalet arayışı süreçlerinin zorluklarını birlikte tartışırken mücadelenin yarattığı cesaret ve dayanışmayı güçlendirmeyi hedefledik.

YÜZLEŞME DAVALARI KAPATILIRKEN: #PEKİFAİLKİM?

10-17 Aralık İnsan Hakları Haftası'nı Türkiye'nin acil yüzleşmesi gereken bu dönemine dair açılmış az sayıdaki davanın muhasebesine ayırdık.

HAFIZA MERKEZİ

Türkiye'de 1990'lı yıllarda sivillere yönelik faili meçhul cinayetler ve zorla kaybetmeler sistematik bir devlet politikası olarak yürüdü. Bu politika ile yüzleşme olasılığı sunan az sayıda dava ise bugün teker teker kapatılıyor. Kısa süre öncesine kadar haklarında güçlü iddianameler hazırlanan ve ağır hapis cezaları talep edilen komutanların bugün teker teker akladığını görüyoruz. Bu durum karşısında, adalet arayışındaki aileler ve insan hakları savunucuları olarak şu haklı soruyu soruyoruz:

#PekiFailKim? #failibelli

Yıl	TEMİZÖZ VE DEĞERLERİ DAVASI	MUSA ANTER + AYTEN ÖZTÜRK + ANA DAVASI	ANKARA JİTEM DAVASI	NEZİR TEKÇİ DAVASI	MUSA ÇİTİL DAVASI	MEFE SAYAR (GÖRÜMLÜ) DAVASI	LİCE DAVASI	NAİM KURT DAVASI	VARTİNİS DAVASI	YAVUZ ERTÜRK (KULP) DAVASI	KIZILTEPE JİTEM DAVASI	DARĞEÇİT JİTEM DAVASI
1990	1993 yılında Cizre İlçe Jandarma Komutanı olan Cemal Temizöz tarafından kurulan köy korucusu ve jandarma mensuplarından oluşan sivili bir soruşturma/infaz timi 21 kişiyi terörle mücadele edilişinde iddianamelerle suçlandı, zorla kaybettirildi ya da öldürüldü.	JİTEM isimli örgüt çatısı altında devlet destekli cinayet, kundaklama ve bombalama eylemleri gerçekleştirildiği iddiasıyla dava açıldı. Davanın sonucunda Gazeteci yazar Musa Anter'in Eylül 1992'de Diyarbakır'da vurularak öldürülmesiyle ilgili davayla birleştirildi. Birleştirilen davaların başına son olarak Ayten Öztürk'ün 1994'te Derim'de kayıptırıp iddiasıyla ilgili dava eklendi.	1993-1996 yıllarında Ankara'da Atıfında Nüfus Müdürü Abdülmeccit Baskın'da bulunduğu 19 kişi zorla kaybedildiği veya hukuk dışı infaz edildi.	Nisan 1995'te köyünlularına bakmak için bir köyden diğer köye gitmekte olan 24 yaşındaki coban Nezir Tekçi, Hakkari'nin Yüksekova İlçesi Yukan Ölçek Mezrasında konakladığı sırada köye gelen askerler tarafından gözaltına alındı. Bu tarihten sonra bir daha kendisinden haber alınmadı.	1992-1994 yıllarında Mardin'in Derik ilçesinde bazı yal çarvırmak, bazı köy baskınları sırasında 13 kişi zorla kaybedildi ya da hukuk dışı infaz edildi.	1993 yılında Şirnak'ta Görümlü köyü yakınlarında çıkan çatışmanın ardından askeri operasyonları düzenleyen köylülerden birisi olan Mehmet Sayar, köyden askeri araca binerek Görümlü Taburunda gözaltına alındı. Bir daha kendisinden haber alınmadı.	1993 yılında Şirnak'ta Diyarbakır'ın Lice ilçesinde Jandarma Alay Komutanı emekli Albay Efrim Hatipoğlu'nun yönettiği askeri operasyon sonucu Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahadır Aydın, Jandarma Üzman Çavuş Yüksel Bayar ile 14 vatandaşı yaşamını yitirdi, birçok kişi yaralı ve konur zarar gördü, yüzlerce kişi göçme zorlandı.	1993 yılında yakılarak boğaltılan Muş'un Kızılcasuyu köyüne eşyalarını almaya gidenler, Kızılcasuyu Jandarma Komutanlığı tarafından gözaltına alındı. Yangına müdahale etmek isteyen askerlere engellenirken, evden yalnızca bir kişi kurtulabildi.	Ekim 1993'te tarihinde Muğla bağlı Vartinis Bölgesinde 7'yi çocuk 9 kişinin bulunduğu ev bölge güvenlik güçleri tarafından ateşe verildi. Yangına müdahale etmek isteyen askerlere engellenirken, evden yalnızca bir kişi kurtulabildi.	Ekim 1993'te tarihlerinde Diyarbakır'ın Kulu ilçesine bağlı Alaca köyü ve Muğla bağlı Kızılcasuyu köyü civarında General Yavuz Ertürk komutasındaki Bolu Tuğayı tarafından yürütülen askeri operasyonlarda gözaltına alınan 11 kişiden bir daha haber alınmadı.	1992-1994 yıllarında Mardin'in Kızıltepe ilçesinde 22 kişi hukuk dışı infaz edildi veya zorla kaybedildi.	1995-1996 yıllarında iki öğretmen ve Amara köyü baş korucusunun oğlunun PKK tarafından kayırılması ve ertesi gün sabah cezasizliğinin bulunması üzerine Mardin Darğaçtı te gözaltına alındı. Operasyon kapsamında 29 Ekim 1995 ile 8 Mart 1996 tarihleri arasında bir zaman çavuş, üçü çocuk sekiz kişi zorla kaybedildi.
1996	Susurluk kazası gerçekleşti											
2002												
2003												
2004												
2005												
2006												
2007												
2008												
2009												
2010												
2011												
2012												
2013												
2014												
2015												
2016												
2017												
2018												
2019												
2020												
2021												
2022												
2023												
2024												

Türkiye’de, 1990’lı yıllarda, sivillere yönelik faili meçhul cinayet ve zorla kaybetmeler sistematik bir devlet politikası olarak uygulandı. Bu politika ile yüzleşme olasılığı sunan, açılmış az sayıda dava ise son yıllarda birer birer kapatılıyor. İşte bu siyasi bağlamda, 10-17 Aralık İnsan Hakları Haftası’nı, Türkiye’nin acil yüzleşmesi gereken bu dönemine dair açılmış az sayıdaki davanın muhasebesine ayırdık.

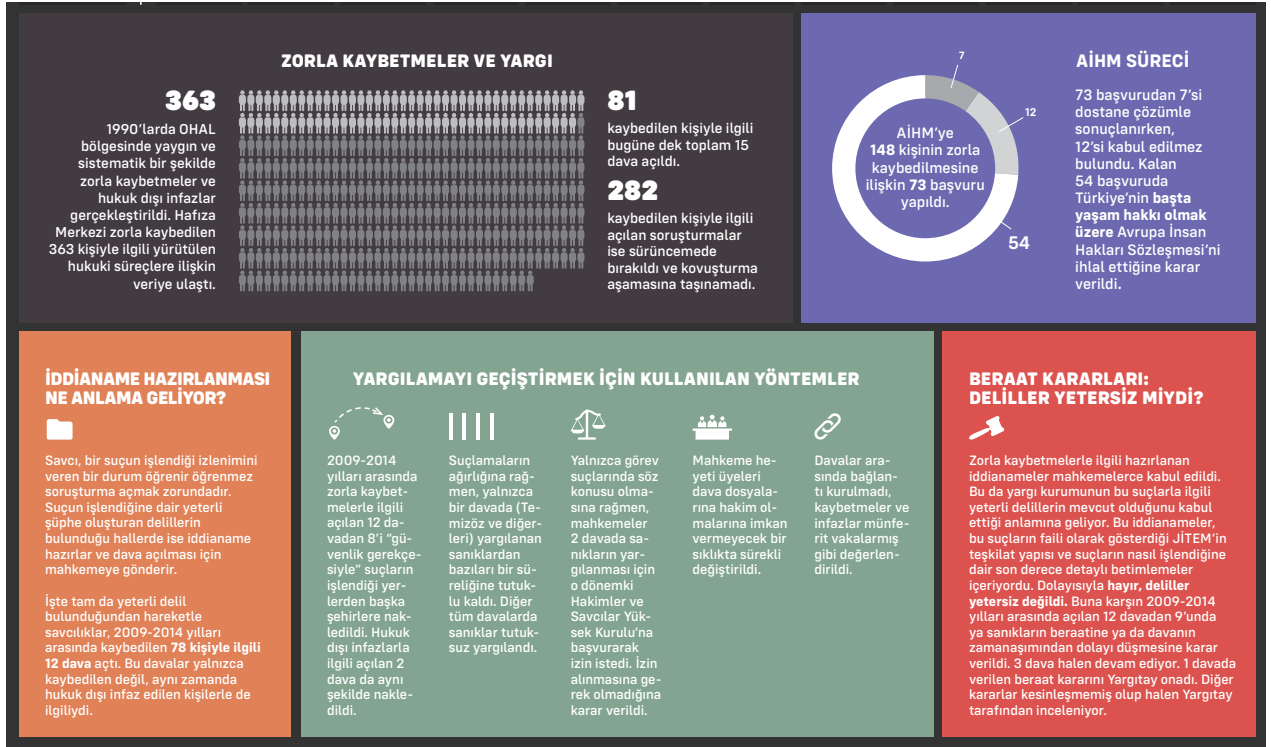
Birleşmiş Milletler’in İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’ni kabul tarihi olan 10 Aralık, her yıl İnsan Hakları Günü olarak kutlanıyor. Biz de Türkiye’deki diğer hak savunucularıyla birlikte, çalışmalarımızı görünür kılmak için bu tarihte ve takip eden hafta boyunca çeşitli etkinlikler yapıyoruz. 2019 yılında bu amaçla bir infografik hazırladık. 90’lı yıllarda işlenmiş ağır insan hakları ihlallerini konu alan ve insan hakları davaları izleme sitesi **Faili Belli** üzerinden takip ettiğimiz on iki davanın bilgileri, bu infografik’te bir araya gelmiş oldu.

Bu davalarda suçlanan failer hakkında, bir süre öncesine kadar iddianameler hazırlanmış ve haklarında ağır

hapis cezaları talep edilmişti. Bugün bu dosyalarda, delil yetersizliği gerekçe gösterilerek beraat kararları veriliyor. Peki gerçekten deliller yetersiz miydi? Hazırlanan iddianamelere baktığımızda bunun tam tersini görüyoruz. Bu iddianameler, suçların faili olarak gösterdiği Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele’nin (JİTEM) teşkilat yapısı ve suçların nasıl işlendiğine dair, son derece detaylı betimlemeler içeriyor. Dolayısıyla hayır, deliller yetersiz değil.

Hazırladığımız infografikle, bize bir dönemin karanlık suçlarıyla yüzleşme imkânı sunan; ancak sunduğu bu imkânı hiçbir zaman yerine getirmeyen yargılama süreçlerine dair bir muhasebe sunuyoruz. Çalışma, takip ettiğimiz on iki davanın kritik eşiklerini, Türkiye’de yaşadığımız önemli siyasi gelişmelerle ilişki içinde sunuyor.

Haklarında kısa bir süre öncesine kadar ağır suç isnatları yapılan komutanların, bugün teker teker aklandığı bir ortamda, biz de adalet arayışındaki aileler ve insan hakları savunucuları olarak şu haklı soruyu soruyoruz: **Deliller yetersizse #PekiFailKim?**

KURAL 9.2 BAŞVURUSU NEDİR?

AİHM kararlarının zamanında ve etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanması için bazı mekanizmalar oluşturulmuş durumda ve o mekanizmasından biri de 9/2 başvurusu.

Avrupa Konseyine (AK) üye ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) taraf devletlerin Sözleşme'nin ihlal edildiğinin saptandığı AİHM kararlarına uyma yükümlülüğü var. (AİHS md 46)

Bu bağlamda AK'ne üye kırk yedi devletin hükümet temsilcisinden oluşan AK Bakanlar Komitesi (Komite), AİHM kararlarının uygulanmasını gözetmekle yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiş organ. (AİHS md. 46 ve 39/4 Mhk İçtüzüğü md. 43 gereği)

Komite Mart, Haziran ve Eylül aylarında denetim altında bulunan kararların uygulanmasına ilişkin gelişmeleri değerlendirdiği geniş insan hakları toplantıları yapıyor ve taraf devletlerin denetlenen mahkeme kararları bağlamında sunduğu eylem planlarını değerlendirerek öneriler, talimatlar veya kaygıların iletildiği kararlar/ ara kararlar alıyor. Bu toplantılar kapalı, zarar gören başvuru tarafların veya STÖ'lerin bu toplantılara katılması mümkün değil.

İşte denetleme sürecinde Komite'nin sadece devletlerin eylem planları ve açıklamaları ile sınırlı değerlendirme yapmasının önüne geçmek için STÖ'lerin, zarar gören tarafların ve bunların hukuk danışmanlarının, Komite karar uygulama sürecine katılması ve AİHM kararlarının zamanında ve etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanması için bazı mekanizmalar oluşturulmuş durumda ve o mekanizmasından biri de 9/2 başvurusu.

Bakanlar Komitesi İçtüzüğü'nün 9. maddesi uyarınca zarar gören taraflar (md.9.1 uyarınca) ve STÖ'ler (md.9/2 uyarınca) uygulama sürecine yardımcı olmak üzere, Komite'ye bildirimde bulunarak denetlenen kararlarla ilgili değerlendirme ve öneri sunabiliyor.

Kural 9.2 neden önemli? (Yarattığı değişim)

Çoğu zaman insan hakları ihlalleri sözkonusu olduğunda, herkesin diğer ülkelerle ilgili her şeyi bildiğini varsayıyoruz ama aslında durum pek öyle değil ve sistem de böyle işlemiyor. Spesifik bilgiler, analitik çalışmalar olmadan genel geçer söylemler hukuksal alanda pek işe yaramıyor. Bu nedenle STÖ'lerin AİHM kararlarının denetim süreçlerinde müdahil olması, Komite'yi güvenilir ve somut bilgilerle beslemeleri son derece önemli.

AİHM kararlarının uygulanması sürecinde STÖ ve zarar gören taraflar görüş sunmadığında, her şeyden önce, değerlendirmelerde Komite tek taraflı olarak sadece devletin bakış açısını dinlemiş oluyor. Özellikle Türkiye, Azerbaycan, Rusya, Ukrayna gibi AİHM kararlarını zamanında ve eksiksiz uygulamaya ayak direyen

ülkelerde, sivil topluma bu açıdan daha çok görev düşüyor.

İkinci önemli yanı ise ihlalin giderilmesi, önlenmesi ve tekrarlanmaması için alınacak bireysel ve genel önlemlere dair süreçlere müdahil olmaya ilişkin. Başta da söz ettiğimiz gibi AİHS uyarınca, üye devletler AİHM tarafından tespit edilen ihlalleri giderme hukuki yükümlülüğü altında. Uygulamada bu yükümlülük iki şekilde yerine getiriliyor: Zarar gören başvuru özelindeki bireysel ve genel tedbirler. Bireysel tedbirler tamamen giderim sağlamayı amaçlar. Adil tatmin bağlamında maddi ya da manevi zararların giderilmesi için başvurucuya tazminat ödenmesi, adil olmayan ceza yargılamalarının yenilenmesi, malvarlığının iadesi, yerel mahkeme kararlarının uygulanması, haksız olarak tutuklanan kişinin serbest bırakılması, kişinin eski işine geri alınması vb.

Genel önlemler ise devletlerin gelecekte benzer ihlallere yol açma olasılığını önleyici politikalar, yargısal uygulamalar ya da mevzuat düzenlemeleri geliştirmelerini hedefler. Sivil toplum örgütleri hazırlayacakları 9/2 başvurularıyla bu açılardan, devlet politikalarına Komite tavsiyeleri üzerinden etkiye bulunma imkânına sahiptir. Devletin eylem planları ve benzeri konularda değerlendirme sunmaları, insan hakları politikalarının geliştirilmesi için müdahil olmaları ve Komite tarafından devlete yöneltilecek öneri ve talepler belirlenirken etkiye bulunmaları bu nedenle son derece önemli.

Kural 9.2 başvuruları yapmamız nasıl bir ihtiyaçtan doğdu? (Aksoy grubunun kapatılması ve EIN üyeliğimiz)

Türkiye çoğu kararda biliyoruz ki bireysel ya da genel önlemlere ilişkin karar gerekleri ve Komite tavsiyelerini yerine getirmiyor. Böyle bir süreçte, Hafıza Merkezi'nin çalışma alanı olan 90'lı yıllar zorla kaybetmeleri ile ilgili izlenen kararların yoğunlaştığı Aksoy grubuna 9/2 başvurusu sunmaya karar verdik.

Komite'nin "Türkiye'de Güvenlik Güçleri'nin Eylemleri" başlığı kapsamında denetlediği ilgili kararlar dört grup altında toplanmıştı: Aksoy, Batı ve diğerleri, Erdoğan ve diğerleri ve Kasa grupları.

Aksoy grubunda (standart izleme) güvenlik güçleri mensuplarının aşırı güç kullanımından kaynaklanan ölümler, yaşam hakkının korunmasında yetersiz kalınması, ölümler ve/veya kaybetmeler, kötü muamele, mala zarar verme, etkili bir iç hukuk yolunun eksikliği sebebiyle AİHM tarafından Sözleşme'nin çok sayıda

ihlalinin tespit edildiği 175 karar yer alıyor. Bu kararlardan kırk ikisi, güvenlik güçlerince işlendiği iddia edilen zorla kaybetmelerle ilgili.

Nispeten yakın tarihli birkaç kararın icra süreçleri ise, *Batı ve diğerleri* grubu davaları (altmış sekiz davadan ikisi) altında izleniyordu. İçlerinde bazı zorla kaybetmelerle ilgili davaların da yer aldığı *Erdoğan ve diğerleri* grubu davaları (dokuz davadan altısı) ve *Kasa* grubu davaları (yedi davadan biri) kapsamında gelişmiş denetleme usulü ile izlenmekteydi.

Hazırladığımız ayrıntılı izleme raporu Komite'ye, AİHM'nin *Aksoy, Batı ve diğerleri, Erdoğan ve diğerleri ve Kasa* grupları içerisinde zorla kaybetmelerle ilgili vermiş olduğu kararların uygulanma sürecine dair öneriler içeriyordu fakat ne yazık ki sonucu değiştiremedik. *Aksoy* grubu içinde olup Türkiye'de yargı süreci henüz tamamlanmamış olan bazı davalar, *Mahmut Kaya* grubu altında toplandı ve *Aksoy* grubu sorun başlıkları kapatıldı. Kapatılan başlıklar şunlardı: Gözaltında bulunan kişilere usuli güvencelerin sağlanmasına ilişkin yasal çerçevenin yetersiz ve etkisiz olması, başvuranların yakınlarının yaşamını korumada başarısız olunması, güvenlik güçleri mensuplarının genel tavır ve uygulamaları ile öğrenim ve eğitim sistemlerindeki sorunlar, ayrıca bunların faaliyetlerine ilişkin yasal çerçevenin yetersizliği, AİHS gerekliliklerinin iç hukuka doğrudan etkisinin sağlanması, zarara uğrayanların mağduriyetlerinin giderilmesindeki yetersizlikler bağlamında Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkında Kanun'un hızlı ve etkili şekilde uygulanması, hakim ve savcılarının eğitimi.

Bu başlıkların kapatılması, *Aksoy* grubu altındaki kararların işaret ettiği yukarıdaki sorun alanları ile ilgili Türkiye'nin tatmin edici adımları atmakta olduğunu, Komite'nin bu yüzden bu başlıklar altında izleme yapmaya devam etmeyeceği anlamında geliyordu.

Bu tabii ki çok eleştirilecek bir karardı ve bu nedenle biz, ilgili diğer gruplara da elimizden geldiği kadar 9/2 raporları sunmayı sürdürüyoruz. Sunduğumuz yeni

izleme raporlarında, yapılan reformlara rağmen kapanan bu başlıklarla ilgili yeni biçim ve yöntemlerle devam eden güncel sorunlara dikkat çekiyor ve Komite'nin yapması gereken izlemeye dair tavsiyelerimizi belirtiyoruz.

Hafıza Merkezi, bu süreçlerde AİHM kararlarının uygulanması bağlamında çalışmalar yürüten *European Implementation Network* ağına üye. Başvuru hazırlama süreçlerinde bu kurumdan çok büyük destek aldık.

Nasıl bir deneyimdi? (Belgelemenin ve süreci başından takip etmenin önemi, Batı ve diğerleri grubunda ara karar alınacak olması)

Bu alandaki çalışmalar uzun erimli bilgi ve belge toplamayı, belgeleri analitik bir gözle hukuksal standartlar bağlamında değerlendirmeyi ve işlemeyi gerektiriyor. Mücadeleyi ısrarla sürdürmek ve güçbirlikleri kurmak zamanla mutlaka fark yaratıyor. Mesela TİHV ve İHD ile birlikte sunduğumuz ve yine EIN'in destek verdiği *Batı ve diğerleri* grubundaki kararların izlenmesine ilişkin olarak, son iki yıl zarfında yaptığımız *Kural 9.2* sunumları ile CPT raporlarını değerlendiren Komite, sunumumuzda işaret ettiğimiz sorunlara ilişkin Türkiye'nin sonuç odaklı adımlar atmasına ve bu grubun izlenmesine devam edilmesine karar verdi.

Bu kapsamda sivil toplum kuruluşları ne yapabilir?

AİHM'nin verdiği kararlar, saptanan ihlallerin nasıl düzeltilmesi gerektiğine dair farklı detaylarda tespitler ve yönlendirmeler içerir. Bunun yanında Komite, izlenen karar sayısı arttıkça, bunların işaret ettiği "sistemik ve yapısal" sorunları gözlemek için benzer davaları belli gruplandırmalara tabi tutar. Bu şekilde, kararların icra süreçlerini yapılması gereken düzenlemeler ve genel reform başlıkları üzerinden izlemek mümkün olur. Her kurum kendi çalışma alanına göre, bu izleme başlıklarını değerlendirerek dökümantasyon ve analizlere dayalı 9/2 başvuruları yapabilse zaman içinde, Komite nezdinde insan hakları alanının mevzuat ve uygulamaya dair sorunlarının ortaya konulmasında muazzam bir fark yaratılabilir.

TÜRKİYE'DE GEÇİŞ DÖNEMİ ADALETİ: DÖNÜŞEN

ÖZNELER, YÖNTEMLER VE ARAÇLAR

“Türkiye’de Geçiş Dönemi Adaleti: Dönüşen Özneler, Yöntemler ve Araçlar” sempozyumunda farklı disiplinlerden akademisyenler, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, bağımsız araştırmacılar, hak savunucuları, aktivistler ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarıyla bu çerçevede bir araya geldik.

Türkiye’de geçiş dönemi adaleti tartışmaları, akademi ve sivil toplum alanlarında, 2000’li yıllarda yaşanan kritik yargısal ve siyasal gelişmelerin ışığında ivme kazandı. 2008 yılı sonrası açılan yüksek profilli ceza davaları ve canlandırılan soruşturmalar, cezasızlık zırhının kısmen kırılacağına, inkâr edilen hakikatlerin aydınlatılacağına dair temkinli bir umut doğurdu. 2015’te şiddetin daha da tırmandığı çatışma dönemine girilmesi, 2016’daki darbe girişimi sonrası oluşan baskı ortamında sivil alanın ifade özgürlüğüne yer bırakmayacak biçimde ciddi boyutlarda daraltılması ve yargıdaki dönüşümü de içeren rejim değişikliği, bu tartışmalarını zayıflatarak neredeyse silinmesine yol açtı. Dünya çapında tanık olduğumuz ‘yükselen popülizm, milliyetçilik, aşırı sağ’ ve ‘hakikat sonrası dönem’ tartışmaları etrafında konuşulan demokrasi krizi, pandemi koşullarıyla daha da derinleşti. Bu durum, devlet şiddeti, kurumsal ırkçılık, cezasızlık pratiklerine itiraz eden yeni ve güçlü eylemlilikler örneğinde gördüğümüz gibi, adalet ve hakikat nosyonları üzerine düşündürten yeni dinamikleri de beraberinde getirdi.

Baskı ve çatışma ortamlarında şiddete maruz bırakılanlar, tekil bir adaletsizliğin bireysel kurbanları olan, homojen ve edilgen bir grup olmadığı gibi, şiddetin etki alanı da bu kişilerle sınırlı kalmıyor. Devletin negatif ve pozitif yükümlülüğünü ihlal ederek sorumlusu olduğu şiddet, derin yapısal eşitsizlikler ve sosyal dışlanma

biçimleriyle yakından ilişkili. Bu nedenle, sadece devlet görevlilerinin fail olduğu şiddet biçimlerini değil, devletin farklı yükümlülüklerini yerine getirmeyerek güçlendirdiği veya göz yumduğu farklı şiddet biçimlerini ve bu şiddet biçimlerine karşı yürütülen toplumsal mücadele pratiklerini de değerlendirmek istiyoruz. Kurumsallaştırılmış bu iktidar ilişkilerini, tabandan geliştirilen, toplumsal hareketlerle şekillenen, biri diğerinin bir alternatifi olmayan, hem yargısal, yarı-yargısal hem de hukuk dışı mücadele pratiklerini içeren kesişimsel bir bakışla sorgulamaksızın, şiddet faillerinin cezasız kalmadığı bir duruma geçişi sağlamak da mümkün değil.

Bu mercekte bakarak düzenlediğimiz sempozyumla geçiş dönemi adaleti alanını geniş bir perspektifle ele alıp bu alanı, Türkiye’deki şiddet biçimlerine karşı mücadele eden farklı grupların deneyimleri, pratikleri ve adalet taleplerini de içine alan disiplinler arası ve eleştirel bir çerçevede değerlendirmeyi hedefledik.

27, 28, 29 Kasım 2020 tarihlerinde “Türkiye’de Geçiş Dönemi Adaleti: Dönüşen Özneler, Yöntemler ve Araçlar” sempozyumunda farklı disiplinlerden akademisyenler, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, bağımsız araştırmacılar, hak savunucuları, aktivistler ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarıyla bu çerçevede bir araya geldik.

2021 YILINDA KİTAPLAŞTIRILARAK YAYIMLANMASI HEDEFLENEN TEBLİĞ PROGRAMI VE KONUŞMACILAR:

27 KASIM 2020

1. Oturum - Ceza Yargulamalarında Hakikat ve Adalet

JİTEM Davaları Işığında Geçiş Dönemi Adaletini Tartışmak
Konuşmacılar: Özlem Has

Failin Sözü Bize Ne Söyler?
Türkiye’de Siyasal Şiddetin Failleri, İfşaatları ve İtirafı
Konuşmacılar: Yeşim Yaprak Yıldız

İş Cinayetleri Alanındaki Cezasızlıkla Hukuki Mücadele Emek Örgütlenmesinin Asli Unsurlarından Biri Haline Gelebilir Mi?
Konuşmacılar: Eylem Can, Berrin Demir, Aslı Odman, Tuğçe Tezer

2. Oturum - Sivil Hakikat Arayışı, Dönüşen Özneler ve Mücadele Deneyimleri

Yakın Türkiye Tarihinde Ermeni Toplumunun Hakikat Arayışı
Konuşmacılar: Aslı Ece Koçak , Zelaya Pelin Doğan

12 Eylül Kadınları: Cunta Gölgesinde Sevgi, Değişim ve Karşı Eylemlilik
Konuşmacı: Göksu Özahışhalı

Bir Feminist Mücadele Pratiği Olarak Uluslararası Sözleşmeler Etrafından Geliştirilen Mobilizasyonlar
Konuşmacı: Elif Ege

28 KASIM 2020

1. Oturum - Çatışan Hafızalar ve Hakikat Anlatıları

Bir Karşı-Anıt Olarak 10 Ekim Anıt Ağaçları
Konuşmacı: Hanife Kardelen Işık

Bir Hafızalaştırma Örneği Olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi: Kimin Hafızası, Hangi Geçmişle Yüzleşme?
Konuşmacı: Esin Gülsen

Tarih ve Hafıza Arasında Gençlik: Geçmişle Kurulan İlişkilere Kavramsal Bir Sorgulama
Konuşmacı: Elif Can

2. Oturum - Mekan, Şiddet Ve Hafıza

Toplumsal Belleği ‘Restore’ Etmek: Dersim Askeri Kışlasının Müzeye Dönüşümü
Konuşmacı: Mehtap Tosun

İki Şehrin Hikayesi: Sur’un Öncesi ve Sonrası
Konuşmacılar: İdil Önen, Göksu Özahışhalı

Kamusal Alanın Çatışma Belleği Olmaktan Çıkarılması ve Okul Adlarının Barışçıl Kılınması
Konuşmacı: Serdar Değirmencioğlu

29 KASIM 2020

1. Oturum - Hakikat Arayışında Yeni Medya Araçları ve Dijital İmkanlar

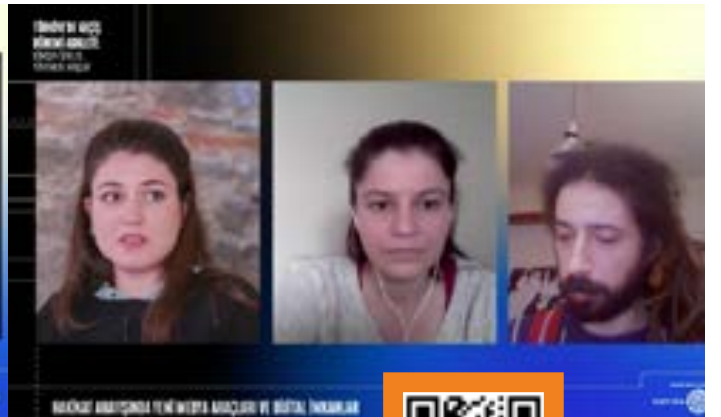
Unutuşa Karşı Direniş; Yeni Medyanın Olanakları ve Sınırlılıkları
Konuşmacı: Gaye Kuas

Görsel Kayıtlar Hesap Sorabilir Mi? İnsan Hakları Arşivleri ve Geçiş Dönemi Adaleti
Konuşmacılar: Sidar Bayram , Duygu Doğan

2. Oturum - Hafızalaştırma Aracı Olarak Sinema

Hakikat ve Adalet Arayışında Bir İmkan Olarak Kürt Sineması
Konuşmacı: Tebessüm Yılmaz

Belgesel Sinemada Kişisel Olandan Toplumsal Belleğe Geçmişle Yüzleşme: Saroyan Ülkesi
Konuşmacı: Onur Aytaç

DÜZENLEDİĞİMİZ ETKİNLİKLER

Hackathon: Sekiz STK ve on sekiz yaratıcı sektör çalışanının katılımıyla “İnsan Hakları ve Yaratıcı İletişim” başlıklı bir hackathon düzenledik. Etkinlik boyunca yaratıcı ekipler ve hak savunucuları birlikte çalışarak her kurum için, kuruma özgü bir iletişim projesi geliştirdi. 3-4 Şubat 2019.

Konferans: Ankara Barosu ile birlikte hazırladığımız “Anayasa Mahkemesi ve Ağır İnsan Hakları İhlalleri” konferansı düzenlendi. Mayıs 2019

Panel: *Hakikat için Umut Var mı?* başlıklı yayının ardından Lübnan, Kıbrıs, Türkiye, İran ve Rusya’dan STK temsilcilerinin katıldığı bir tanıtım toplantısı gerçekleştirildi. 17 Mayıs 2019.

Sergi: Karşı Sanat’ın ev sahipliğinde **Aşıkâr Sır** sergisi ziyarete açıldı. Sergide Anıl Olcan’ın yanı sıra Aşya Leman, Hacer Foggo, Mert Kaya’nın çalışmaları sergilendi. 10-21 Mayıs 2019.

Panel: Hafıza Merkezi’nin de aralarında olduğu on insan hakları örgütü “Gezi İddianamesi: Hedefteki Sivil Toplum” başlıklı bir panel düzenledi. 19 Haziran 2019.

Toplantı: İnsan hakları örgütlerine kurumsal hibe ve kapasite geliştirme desteği verdiğimiz, Haklara Destek programının tanıtımı için İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır ve Adana’da bilgilendirme toplantıları düzenlendi. Eylül 2019

Panel/Atölye: “İnsan Hakları İletişiminin Geleceği” başlığıyla kamuya açık bir konuşma programı, ertesi gün de “Umut Temelli İletişim” üzerine kapalı bir atölye düzenledik. Konuşma programı ve atölyeye sivil toplum ve yaratıcı sektör alanından uzmanlar katıldı. 20-21 Eylül 2019.

Söyleşi: Kızıltepe JİTEM ve Ankara JİTEM davaları öncesinde maktul

yakınlarının katılımıyla “Aşıkâr Sırlar: 90’lı Yıllarda JİTEM Olgusu” üst başlığı ile yargılama süreçleri ve adalet arayışına odaklanan iki söyleşi düzenlendi. 9 ve 19 Eylül 2019.

Ağ: Hafıza Merkezi’nin kurucuları arasında yer aldığı İnsan Hakları Savunucuları Dayanışma Ağı İHSDA kuruldu. Aralık 2019

Söyleşi: Ankara JİTEM Davası karar duruşması öncesinde, maktul yakınları ile “Kayıp ve Mücadele: Adaleti Aramak” başlıklı bir söyleşi düzenlendi. 6 Aralık 2019.

Panel: Hafıza Merkezi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği’nin Hollanda Helsinki Komitesi desteğiyle düzenlediği “Daralan Demokratik Alan ve Uluslararası Dayanışma” başlıklı online panel serisinin ilki, “Covid-19 Günlerinde Sivil Alanı Genişletmek” başlığıyla gerçekleşti. Hafıza Merkezi Eş Direktörü Murat Çelikkhan’ın moderasyonu yaptığı etkinliğe, Kolombiyalı hukukçu, sosyolog ve insan hakları savunucusu César Rodríguez-Garavito konuk oldu. 15 Ekim 2020

Atölye: Hafıza Merkezi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği’nin birlikte düzenlediği İnsan Hakları Savunucuları Dayanışma Ağı bileşenlerinin katılımıyla beş hafta sürecek “Kampanya Atölyesi” gerçekleştirildi. 3 Kasım-1 Aralık 2020

Atölye: Haklara Destek Programı kapsamında “STÖler için Finansal Yönetim” eğitimi gerçekleştirildi. 20-27 Ekim 2020

Panel: Hafıza Merkezi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği’nin Hollanda Helsinki Komitesi desteğiyle düzenlediği “Daralan Demokratik Alan ve Uluslararası Dayanışma” başlıklı online panel serisinin ikincisi, “Özgürlük ve Gözetim Sarkacında Dijital Haklar” başlığıyla gerçekleşti.

Etkinliğe Pakistanlı hak savunucusu Nighat Dad ve Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı Kerem Altıparmak konuk oldu. 5 Kasım 2020

Panel: Hafıza Merkezi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği’nin Hollanda Helsinki Komitesi desteğiyle düzenlediği “Daralan Demokratik Alan ve Uluslararası Dayanışma” başlıklı online panel serisinin üçüncüsü, “Türkiye ve Polonya’da LGBTİ+ Hakları” başlığıyla gerçekleşti. Etkinliğe konuk olarak Polonya’dan Kampania Przeciw Homofobii (Homofobi Karşıtı Kampanya-KPH) Genel Koordinatörü Karolina Gierdal ve Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırma ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) Akademik ve Kültürel Çalışmalar Program Koordinatörü Ayline Aslı Demir katıldı. 18 Kasım 2020

Atölye: Haklara Destek Programı kapsamında “STÖler için Finansal Yönetim” eğitiminin ikinci ayağı gerçekleştirildi. 12-23 Kasım 2020

Atölye: Haklara Destek Programı kapsamında “Dijital İletişim” atölyesi gerçekleştirildi. 9-30 Kasım 2020.

Atölye: İHSDA üyelerine yönelik altı oturumluk bir kampanyacılık eğitimi düzenlendi. Eğitimi Hafıza Merkezi’nden Kerem Çiftçioğlu ve Pikan Ajans’tan Pınar İlkiz yürüttü. 10 Kasım - 1 Aralık 2020.

Panel: Hafıza Merkezi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği’nin Hollanda Helsinki Komitesi desteğiyle düzenlediği “Daralan Demokratik Alan ve Uluslararası Dayanışma” başlıklı online panel serisinin dördüncüsü, “Türkiye ve Brezilya’da Kent, Katılım ve Aktivizm” başlığıyla gerçekleşti. Etkinliğe konuk olarak Brezilya’da bir sosyal aktivizm ağı olan ve Portekizce “Bizim” manasına gelen Nossas’ın Direktörü Alessandra Orofino ile kent ve kırsal kesimde daha

adil, demokratik ve ekolojik süreçler inşa etmek için çalışan Mekanda Adalet Derneği'nin (MAD) Direktörü Yaşar Adanalı katıldı. 21 Aralık 2020

Etkinlik: Hafıza ve Sanat Konuşmaları on beş akademisyen, eleştirmen ve sanatçının katıldığı beş oturumluk konuşma programı ile düzenlendi.

16-25 Aralık 2020.

Atölye: Haklara Destek Programı kapsamında "Proje Uygulama ve Tasarlama" atölyesi gerçekleştirildi. 10-23 Aralık 2020.

Webinar: Haklara Destek Programı yararlanıcısı kurumlarla "Hak Temelli

Yaklaşımı Politika Belgeleriyle Güçlendirme" konusunda sanal yuvarlak masa toplantısı yapıldı. 18 Aralık 2020

Atölye: Haklara Destek Programı kapsamında "Finansal Sürdürülebilirlik" eğitimi gerçekleştirildi. 21-28 Aralık 2020.

KATILDIĞIMIZ ETKİNLİKLER

Helsinki'de, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ev sahipliğinde düzenlenen yuvarlak masa toplantısına, Hafıza Merkezi'ni temsilen katılan Murat Çelikkan, küresel boyutta daralan sivil alana ilişkin yerel tecrübelerle dair Türkiye örneğini anlatan bir sunum yaptı. Ocak 2019

Londra'da, 24 Ocak Risk Altındaki Avukatlar Günü'nde, Law Society ve International Bar Association ile Cenevre'de hazırlanan ve BM Avukatlar ve Hakimler Özel Raportörü'ne sunulan raporun duyurusunda, Hafıza Merkezi de yer alarak Türkiye'deki savunma hakkına ilişkin sorunları tartışmaya açtı. Sunum sonrasında rapor, Özel Raportör tarafından rapor BM'ye sunuldu. Ocak 2019

Cezasızlıkla Mücadele için Güçbirliği'nin Ankara'da düzenlenen toplantısına, Emel Ataktürk ve Burcu Bingöllü katıldı. 9-10 Şubat 2019

Civil Rights Defenders tarafından düzenlenen, BM İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü Michel Forst ile hak savunucularının biraraya geldiği toplantıya, Murat Çelikkan ve Burcu Bingöllü katıldı. 4-5 Şubat 2019

Hükümetin ikinci yüz günlük eylem planı kapsamında, "Yeni Bir İnsan Hakları Eylem Planının Hazırlanması" alt başlığıyla düzenlenen çalışma toplantısında, öneriler sunmak ve değerlendirme yapmak üzere katılan sivil toplum kuruluşları ve insan hakları örgütleri arasında Hafıza

Merkezi de yer aldı. 14 Şubat 2019

Hrant Dink Vakfı'nın USC Shoah Vakfı işbirliğiyle düzenlediği, "Akademiden Topluma: Exploring the Visual History Archive (VHA)" ve "Tanıklık ve Teknoloji Aracılığıyla Öğretimin En İyi Uygulamaları" başlıklı iki interaktif atölyeye Koray Löker katıldı. Mart 2019

Cezasızlıkla Mücadelede Güçbirliği Ağı'nın Ankara'da düzenlenen toplantısına, Emel Ataktürk ve Burcu Bingöllü katıldı. 13-14 Nisan 2019

Avrupa Birliği Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'nin insan hakları savunucularını desteklemeye yönelik yeni teknolojileri kullanarak geliştirdiği araçlara dair Atina'da düzenlediği test toplantısına, Hafıza Merkezi de katıldı. 27-30 Nisan 2019.

"Gelecekte Sivil Toplum" temasıyla Ankara'da gerçekleşen 3. Sivil Düşün Forumu'na katılan Kerem Çiftçiöğlü ve Zeynep Ekmekçi yaratıcı iletişim üzerine bir atölye yaptı. 2-3 Mayıs 2019.

Cezasızlıkla Mücadele için Güçbirliği Ağı'nın Diyarbakır'da düzenlenen toplantısına, Hafıza Merkezi de katıldı. Haziran 2019

Nuremberg'de İnsancıl Hukuk, Uluslararası Ceza Hukuku, Evrensel Yargılama konularına odaklanan yaz okuluna, Hafıza Merkezi'nden Özlem Zıngıl katıldı. Ağustos 2019
Almanya merkezli European Hub

for Civic Engagement tarafından Avrupa'dan yirmi üç ülkeden kırk iki sivil toplum örgütünün katılımıyla düzenlenen ve daralan sivil alan karşısında Avrupa'daki sivil toplum örgütlerinin ihtiyaçlarını belirlemeyi hedefleyen atölyeye, Hafıza Merkezi de katıldı. Eylül 2019

13-17 Eylül'de Olof Palme International Center tarafından Stockholm'de düzenlenen Barış Konferansı'na ve 2019 Progressive Alliance toplantısına katıldık. 13 Eylül 2019

Yaşama Dair Vakfı'nın Bir Arada Yaşam: "Beraber Mümkün" temasıyla düzenlediği toplantıya Kerem Çiftçiöğlü katıldı. 25 Eylül 2019

Prague Center for Civil Society tarafından düzenlenen, sivil toplum aktivistlerine yönelik kampanya ve iletişim konularına odaklanan forum buluşması CampCamp 2019'a, Burcu Bingöllü ve Kerem Çiftçiöğlü katıldı. 24-27 Ekim 2019

TÜSEV'in düzenlediği ve Catherine Herrold'un konuşmacı olduğu "Güncel Hibe Verme Modelleri ve Gelecekteki Eğilimler" başlıklı yuvarlak masa toplantısına, Hafıza Merkezi de katıldı. 30 Ekim 2019

Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) ile Almanya merkezli Özgürlük İçin Friedrich Naumann Vakfı'nın düzenlediği, "Türkiyeli ve Rus Gazeteciler Diyalog Programı" (TRUSD) Moskova'da gerçekleştirildi. Bağımsız gazeteciler, sivil toplum

örgütü yöneticileri, akademisyenler, toplumsal hafıza üzerine çalışan kurumlar, muhalefet parti üyeleri ve yabancı gazetecilerle yapılan toplantılara, Murat Çelikkın katıldı. 10-14 Kasım 2019

Civil Rights Defenders tarafından Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği ve bağlantılı kurumlar nezdinde düzenlenen Brüksel ziyaretine, Özlem Zingil katıldı. 11-15 Kasım 2019

Hrant Dink Vakfı'nın "Ayrımcılıkla Mücadele ve Birarada Yaşam İçin Sivil Toplum Kuruluşlarını Güçlendirme Projesi" kapsamında düzenlenen, "Sivil Toplumda Ortak Sorunlar ve İyi Olma

Hali (Wellbeing)" başlıklı panele Burcu Bingöllü katıldı. 25 Kasım 2019

ProtectDefenders.eu tarafından Türkiye'de hak savunucuları ve insan hakları örgütlerine yönelik başlatılan hibe programının tanıtım toplantısına, Burcu Bingöllü katıldı. 26 Kasım 2019

Civil Rights Defenders'ın düzenlediği "Defending European Values in the Accession Process" başlıklı konferansa, Murat Çelikkın ve Kerem Çiftçioğlu katıldı. 2-3 Aralık 2019.

Etkiniz hibe programının 16. yönlendirme toplantısına Olcay Özer katıldı. Aralık 2019

Sivil Düşün tarafından düzenlenen "İş Dünyası ve İnsan Hakları" başlıklı Forumu, Banu Tuna katıldı. 15-16 Ocak 2020

İnsan Hakları Derneği, Euromed Rights ve Yurttaşlık Derneği'nin ortak yürüttükleri dava gözlem projesinin kapanış etkinliği olarak "İnsan Hakları Savunucuları ve Adil Yargılanma İlkelerini Korumak" başlıklı toplantıya, Burcu Bingöllü katıldı. 24-25 Ocak 2020

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin düzenlediği, 10 Ekim Anıt Meydan Projesi yarışmasında birincilik ödülü alan projenin tanıtımının

MALİ TABLOLAR

(01.01.2019 - 31.12.2019 DÖNEMİ) AYRINTILI GELİR TABLOSU			
HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ			
Sayfa No : 1 / 1			
AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2019)		
A - BRÜT SATIŞLAR		8.112.227,89	
1 - Yurtiçi Satışlar			
3 - Diğer Gelirler	8.112.227,89		
C - NET SATIŞLAR			8.112.227,89
D - SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		(3.431.092,42)	
3 - Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(3.431.092,42)		
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI			4.681.135,47
E - FAALİYET GİDERLERİ (-)		(1.031.479,05)	
3 - Genel Yönetim Giderleri (-)	(1.031.479,05)		
FAALİYET KARI VEYA ZARARI			3.649.656,42
F - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GELİR VE KARLAR		465.295,99	
3 - Faiz Gelirleri	6.502,64		
7 - Kambiyo Karları	458.793,35		
G - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GİDER VE ZAR. (-)		(19.185,82)	
4 - Kambiyo Zararları (-)	(19.185,82)		
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR			4.095.766,59
I - OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR		60.518,43	
2 - Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar	60.518,43		
J - OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)		(0,02)	
3 - Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	(0,02)		
DÖNEM KARI VEYA ZARARI			4.156.285,00
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI			4.156.285,00

31.12.2019 TARİHLİ AYRINTILI BİLANÇO						
HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ						
Sayfa No : 1 / 1						
AKTİF (VARLIKLAR)			PASİF (KAYNAKLAR)			
AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2019)			AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2019)	
I - DÖNEM VARLIKLAR		5.564.045,42		I - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		17.358,15
A - Hazır Değerler				B - Ticari Borçlar		6.135,45
1 - Kasa	931,75			1 - Satıcılar	17.358,15	
3 - Bankalar	5.563.113,67			C - Diğer Borçlar		1.628,75
C - Ticari Alacaklar		537,00		4 - Personel Borçlar	1.628,75	
5 - Verilen Depozito ve Teminatlar	537,00			5 - Diğer Çeşitli Borçlar	4.508,70	
E - Stoklar		643,24		F - Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler		128.247,39
7 - Verilen Sipariş Avansları	643,24			1 - Ödenecek Vergi ve Fonlar	66.992,14	
H - Diğer Dönen Varlıklar		0,01		2 - Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	61.255,25	
5 - İş Avansları	0,01			KISA VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI		151.740,99
DÖNEM VARLIKLAR TOPLAMI		5.565.225,67		II - UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
II - DURAN VARLIKLAR				UZUN VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI		
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI				III - ÖZKAYNAKLAR		1.392.425,67
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI		5.565.225,67		D - Geçmiş Yıllar Karları		1.392.425,67
III - NAZİM HESAPLAR				1 - Geçmiş Yıllar Karları	1.392.425,67	
NAZİM HESAPLAR TOPLAMI				E - Geçmiş Yıllar Zararları (-)		(135.225,99)
GENEL TOPLAM		5.565.225,67		1 - Geçmiş Yıllar Zararları (-)	(135.225,99)	
				F - Dönem Net Karı (Zararı)		4.156.285,00
				1 - Dönem Net Karı	4.156.285,00	
				2 - Dönem Net Zararı		
				ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI		5.413.484,68
				PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI		5.565.225,67
				IV - NAZİM HESAPLAR		
				NAZİM HESAPLAR TOPLAMI		5.565.225,67
				GENEL TOPLAM		5.565.225,67

yapıldığı Webinara, Burcu Bingöllü katıldı. 14 Mayıs 2020

TÜSEV'in düzenlediği "COVID-19 Salgını Hibe Veren Kuruluşları, Hibe Pratiklerini ve STK'larla İlişkilerini Nasıl Etkiliyor?" toplantısına Olcay Özer, Haklara Destek programı deneyimlerini paylaşmak için katıldı. 15 Mayıs 2020

TÜSEV tarafından oluşturulan Türkiye'de sivil toplum örgütlerine, aktivistlere, platform ve insiyatiflere hibe veren kurum temsilcilerini bir araya getiren "Hibe Veren Kurumlar" çalışma grubu toplantısına, Haklara Destek adına Olcay Özer katıldı.

21 Mayıs 2020

EU TACSO Türkiye tarafından düzenlenen "Batı Balkanlar ve Türkiye İhtiyaç Analizi Raporu" (Consultation and Validation Meeting: EU TACSO 3 Needs Assessment Report of Civil Society of the Western Balkans and Turkey) danışma kurulu toplantısına Haklara Destek Programı adına, Olcay Özer katıldı. Temmuz 2020

Sivil Sayfalar'ın "Pandeminin Sivil Topluma Etkileri" başlığıyla düzenlediği online çalışmaya, Hafıza Merkezi adına Burcu Bingöllü katıldı. 19 Ekim 2020 Medya ve Hukuk Derneği (MLSA) evsahipliğinde çevrimiçi olarak

düzenlenen, "Faili meçhul III: Cezasızlıkla Mücadele" başlıklı panele, Emel Ataktürk konuşmacı olarak katıldı. 17 Aralık 2020

Sivil Sayfalar'ın "Pandemi, Özgürlükler ve Reform Tartışmaları" başlığıyla düzenlediği online çalışmaya, Burcu Bingöllü katıldı. 24 Aralık 2020

EU TACSO Türkiye tarafından düzenlenen 2022-2025 Sivil Toplum Strateji Belgesini tartışmak üzere düzenlenen danışma kurulu toplantısına Olcay Özer katıldı. 17 Aralık 2020

(01.01.2020 - 31.12.2020 DÖNEMİ) AYRINTILI GELİR TABLOSU			
HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ			
Sayfa No : 1 / 1			
AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2020)		
A - BRÜT SATIŞLAR		16.547.153,91	
1 - Yurtiçi Satışlar			
3 - Diğer Gelirler	16.547.153,91		
C - NET SATIŞLAR			16.547.153,91
D - SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		(11.616.864,31)	
3 - Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(11.616.864,31)		
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI			4.930.289,60
E - FAALİYET GİDERLERİ (-)		(965.564,55)	
3 - Genel Yönetim Giderleri (-)	(965.564,55)		
FAALİYET KARI VEYA ZARARI			3.964.725,05
F - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GELİR VE KARLAR		2.589.517,38	
3 - Faiz Gelirleri	6.123,67		
7 - Kambiyo Karları	2.583.393,71		
G - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GİDER VE ZAR. (-)		(81.738,50)	
4 - Kambiyo Zararları (-)	(81.738,50)		
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR			6.472.503,93
I - OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR		116.202,15	
2 - Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar	116.202,15		
J - OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)		(19.182,04)	
3 - Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	(19.182,04)		
DÖNEM KARI VEYA ZARARI			6.569.524,04
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI			6.569.524,04

31.12.2020 TARİHLİ AYRINTILI BİLANÇO					
HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ					
Sayfa No : 1 / 1					
AKTİF (VARLIKLAR)			PASİF (KAYNAKLAR)		
AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2020)		AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2020)	
I - DÖNEM VARLIKLAR		12.306.976,16	I - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		22.652,48
A - Hazır Değerler			B - Ticari Borçlar		87.972,85
1 - Kasa	890,47		1 - Satıcılar	22.652,48	
3 - Bankalar	12.306.085,69		C - Diğer Borçlar		15.588,91
C - Ticari Alacaklar		537,00	4 - Personel Borçlar	15.588,91	
5 - Verilen Depozito ve Teminatlar	537,00		5 - Diğer Çeşitli Borçlar	72.383,94	
D - Diğer Alacaklar		52.027,92	F - Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler		265.336,00
5 - Diğer Çeşitli Alacaklar	52.027,92		1 - Ödenecek Vergi ve Fonlar	151.213,39	
E - Stoklar			2 - Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	112.829,11	
7 - Verilen Sipariş Avansları			4 - Ödenecek Diğer Yükümlülükler	1.293,50	
H - Diğer Dönen Varlıklar		(571,05)	KISA VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI		375.961,31
4 - Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	918,55		II - UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
5 - İş Avansları	(1.489,60)		UZUN VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI		
DÖNEM VARLIKLAR TOPLAMI		12.358.970,03	III - ÖZKAYNAKLAR		1.392.425,67
II - DURAN VARLIKLAR			D - Geçmiş Yıllar Karları		1.392.425,67
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI			1 - Geçmiş Yıllar Karları	1.392.425,67	
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI		12.358.970,03	E - Geçmiş Yıllar Zararları (-)		(135.225,99)
III - NAZİM HESAPLAR			1 - Geçmiş Yıllar Zararları (-)	(135.225,99)	
NAZİM HESAPLAR TOPLAMI			F - Dönem Net Karı (Zararı)		10.725.809,03
GENEL TOPLAM		12.358.970,03	1 - Dönem Net Karı	10.725.809,03	
			ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI		11.983.006,71
			PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI		12.358.970,02
			IV - NAZİM HESAPLAR		
			NAZİM HESAPLAR TOPLAMI		
			GENEL TOPLAM		12.358.970,02

the 1990s, the number of publications on the topic has increased steadily, and the number of authors has increased from 1 to 100.

There are a number of reasons for the increase in research on the topic. One reason is the growing awareness of the importance of the topic. Another reason is the increasing availability of data and methods for research on the topic. A third reason is the increasing interest in the topic by the general public.

The following sections discuss the history of research on the topic, the current state of research, and the future of research on the topic.

The history of research on the topic can be traced back to the 1950s, when the first studies were published.

In the 1960s, research on the topic was largely limited to descriptive studies of the prevalence of the condition.

In the 1970s, research on the topic began to focus on the etiology of the condition.

In the 1980s, research on the topic began to focus on the clinical management of the condition.

In the 1990s, research on the topic began to focus on the prevention of the condition.

The current state of research on the topic is characterized by a number of key findings.

One key finding is that the prevalence of the condition has increased significantly over the past few decades.

Another key finding is that the etiology of the condition is still largely unknown.

A third key finding is that the clinical management of the condition is still largely based on empirical evidence.

The future of research on the topic is likely to be characterized by a number of key areas of research.

One key area of research is the identification of the etiology of the condition.

Another key area of research is the development of new clinical management strategies.

A third key area of research is the development of new prevention strategies.

The following sections discuss the history of research on the topic, the current state of research, and the future of research on the topic.

The history of research on the topic can be traced back to the 1950s, when the first studies were published.

In the 1960s, research on the topic was largely limited to descriptive studies of the prevalence of the condition.

In the 1970s, research on the topic began to focus on the etiology of the condition.

In the 1980s, research on the topic began to focus on the clinical management of the condition.

In the 1990s, research on the topic began to focus on the prevention of the condition.

The current state of research on the topic is characterized by a number of key findings.

One key finding is that the prevalence of the condition has increased significantly over the past few decades.

Another key finding is that the etiology of the condition is still largely unknown.

A third key finding is that the clinical management of the condition is still largely based on empirical evidence.